یەشار کەمال لە نێوان کوردبوونی و تورک بوونیدا..
نوسینی: ئیدریس مستەفا

وتەیەکی پەویست: کەس ناتوانێ نکۆلی لە گەورەیی یەشار کەمال بکات وەک رۆمانوسێکی تورکینوس و ئەدیبێکی گەورەی تورکیا، بەڵام کاتێک بەهای رۆچنووسکی کوردبوونیەوە دەکرێت بە نوسەر و رۆمانوسێکی دیاری کورد و بەرهەمکانی باسی کورد و دەزی کورد دەکات، ئەوا ئەمە غەدر لە خەمان و یەشار کەمالیش دەکەین. غەدر لەو دەکەین گەر بیکەین بە رۆمانوسکی کورد و غەدر لە خەشمان دەکەین گەر دەمان بە کوردبوونی ئەو خەش بکەین. ئەو وەک خەی چانە با ئاوها سەیر بکرێت دوور لەهەر هەست و سۆزکی کوردانە؛ ئەو نەهی لەوە ناکات کە بە رۆچنووک کوردە بەڵام وەک خەی دەڵێت "من نوسەریکی تورکم و هەموو ژیانم لە پەیناو زمان و فەرهەنگی توکیدا داناوە." (س١) هەر بەیە هیچ یەکێک لە بەرهەمکانیشی باس لە کورد و دەزی کورد ناکات.

وشەیک بە باسەکە: ئاستی وێژەیی رۆمان, وەک زمان و تەکنیکی نوسین، رێگەزکی گرنگە بەڵام لەوانە گرنگتر بابەتکانی ناو رۆمانە. ئەوەی نەمری رۆمان دەهێنێتەوە بابەت و رەهەندی چیرۆک و رووداوکانی ناوێتی نێک ئاستە وێژەییەکەی . رۆمانوسیک کە وەاتەکەی هەمەش پە لە کارەساتی مرۆیی بە و میللەتەکەی لە ژیانکی پە مەینەتیدا بە جیاوازە لەو رۆمانوسەی لە وەاتەکی ئارام و دوور لە شەوای سیاسی و کەمەایەتی و شێی فەرهەنگیدا بژی. رۆمانوسی تەرزی یەکەم ئەوەی لە داوا دەکرێ یاخود هەر بە سروشت بەرهەمکانی مەرگەسات و مەینەتیکانی وەاتەکەیی و میللەتەکەی خەی دەنوسێتەوە بەڵام گەر ئەمەی نەکرد واتە تەنها هی وەاتەکەی تەمار بکات و هی میللەتەکەی خەی فەرمەش کرد ئەوا دەکەوێت بەردەم پرسیارکی مەزوویەوە. یەشار کەمال بە ئاشکرا و راستەوخۆ مەینەتیکانی تورک و یەنانیکانی ناو تورکیا نوسیوەتەوە بەڵام بە هیچ کلەجک باسی کوردی نەکردووە چ بە ناراستەوخۆ و چ بە پەنهانیش. بەڵی بەرهەمی هەن کە ئەمەی کورد دەزانین لە ناوچە کوردیکاندا رووددەن بەڵام دوور و نزیک بە لای کورد و پرسکەیدا ناچێت و بە جێگەی کورد و ماکی مرۆی کورد لای ئەو تەمار نەکراوە. پیشاندانی جوگرافیا لە رۆماندا مانایکی ئەبستراکت دەبەخشێ گەر رێگەزە مەزوویەکان و رۆچنووکە مرۆیەکانی وەک ئەوەی هەن تێدا

نەنوسرێتەوە. هیچ بەهانەیەک ناتوانێ یەشار کەمال لێو حوکمی مەژووییەوە قورتار بکات گەر بێتو ئەمە سووربین لەسەر پرۆژەی بە کوردی کردنی.

ناسینی یەشار کەمال لە ناو ئەمەدا

لە مەژە باس و خواسی کورد بوونی یەشار کەمال هەواڵکی گرنگ و دڵخۆشکەرییە لە ناو ئەمەی کوردانی باشوردا. چەند هەکارێک هەن کە یەشار کەمالیان لەسەر هەر دوو ئاستی جیهانی و کوردستانی ناساندووە. ئەوەی بە لای منەوە گرنگە لایەنە کوردستانیەکەیەتی کە لەرەدا دەمەوێ ئاماژەی پێدەم، بەڵام لایەنە جیهانیەکەیشی بەخێی تەواوکەرە لەگەڵ کوردستانیەکەیدا بێیە دەبە ئاماژەیەکی کورتی پێ بدرێ پێش کوردستانیەکەی. وەرگێڕان دەورێکی سەرەکی دەگێڕێ لە ناساندنی هەر بەرهەمەکی ئەدەبیدا. هاوسەری یەکەمی یەشار کەمال خاتوونێکی بە ئاین جوو بوو بە ناوی "تیەدا سەرەر ١٩٢٣-٢٠٠١" (س١) تیەدا خانم بەو پێیەی لە بنەماڵەیەکی ناوداری جووی دەوڵەمەندی، لە هەردوو بواری زانستی و ئابووری، شاری ئیستانبوڵ بووە ئینگلزیەکی باشی زانیوە. دوای ئەوەی لەگەڵ یەشار کەمالدا ژیانی خێزانی پێکەوە دەنێن لە ساڵی ١٩٥٢، توانیوێتی حەقدەبەرهەمی گەورەی یەشار کەمال لە زمانی تورکیەوە وەربگێڕێتە سەر زمانی ئینگلیزی لەوانە حەمدێک ساڵی ١٩٦١. هەر ئەو وەرگێڕانانەش بووە هەی ناساندنی یەشار کەمال لە سەر ئاستی جیهانی و چەندان خەڵاتی جیهانی وەربگرێ و ناویشی هەبژردرێ بە خەڵاتی نەبەڵ.

لەسەر ئاستی کورستانیش بە تایبەت باشور، وەرگێڕانی بەرهەمەکانی یەشار کەمال بە تایبەت لەسەر دەستی عەبدوڵای حەسەن زادە و شکور مستەفا دەورێکی گەورەی گێڕا لە ناساندنی یەشار کەمال بە خوێنەری کورد. دواتر، کەچی بە کەمێی کوردان بەتایبەت کوردستانی باشور بە ئەوروپا لە ڕێگەی تورکیاوە ئەو دەرفەتەی بە کەمێی خەڵک بەخشی کە ئاشنا بن بە دونیای ئەدەبی و هونەری و تەنانەت سیاسی تورک بەتایبەت ئەوانەی بە ڕەچەڵەک کوردن وەک یەشار کەمال و ئەحمەد قایە و لەیلا زانا و ئەحمەد تورک؛ ئینجا ئەرهان پامەک و ئیسماعیل بەشکچی و جەنگیز چاندار. مەسەلەی بە ئەندام بوونی تورکیا و ئەو فشارەی ئەوروپا لەسەر توکیا هەیەتی سەبارەت بە مافی مرۆڤ و ئازادیە فەرهەنگیەکان لەوان کورد ئەو نوسەر و کەسانەی زیاتر ناساند بە کورد کە باسیان لە پشتڵکردنی مافەکانی کورد دەکرد. هەر لەو دەمەدا، واتە سەرەتای ساڵانی نەوەدەکان، یەشار کەمال دوای حەفتا و دوو سال لە تەمەنی خێی وتارێکی نوسی لەمەڕ پەلاماری

سوپای تورکیا بەسەر گوند و ناوچە مەدەنیەکانی ئاو ناوجانەی کوردنشینن؛ و لیدوانەکانی ئەرهان پامەک سەبارەت بە جینۆسایدی ئەرمەنەکان و کوشتارگەی کوردان لە تورکیادا، بانگ کردنیان بە بەردەم دادگا و سەپاندنی چەندان مانگ زیندانی بەسەریاندا هەراوزەنایەکی بە شوماری دروست کرد لە دونیای رۆژئاوادا. ئەم حالەتە هاوسەزیەکی نەتەوەیی نوخبەیەک لە رۆشنبیری کورد لە هەردوو بەشی باشور و رۆژهەڵات دروست کرد بەرامبەر یەشار کەمال و هەروەها هەوڵستەکی مەراڵیشی هەنایە پێش بە ئەرهان پامەک. تەرجەمەکردنی بە شوماری بەرهەمەکانی هەردوو نوسەر لەم سالانەی دواییدا کتێبخانەی کوردیان پر کردووە.

دوو جەر تەوانین لەسەر یەشار کەمال

لەم ساڵانەی دواییدا دوو جەر لە تەوانین هاتەدەر بەرامبەر بە یەشار کەمال. یەکەکیان رۆخنەی ئاوەی لیدگرن کە "بە زمانی بگانە نووسیوەتی و خزمەتی زمان و ئەدەبی تورکی کردووە." کە لای من ئەم دیدە لەگەڵ ئاوەی حەقانیەتەکی تێدایە و نوسەر دەیتوانی فەری زمانی دایکی ببێت زەر بە باشی بەکار ئەم زەر گرنگ نیە چونکە بە ئاسانی ئاو هەکارە مەژووییە سیاسیانە فەرامۆش دەکات کە لە تورکیا و سوریا و ئێران کوردان ناتوانن بە زمانی خۆیان بنوسن و بخوێنن، بەکام دەتوانن لە رەگەی زمانی میللەتی سەردەستەوە ناسنامە و مەژوو و ئێش و ئازارەکانی میللەتەکەی خۆی بنوسێتەوە هەر وەک چۆن سالیم بەرکات لە رەگەی زمانی عەرەبیەوە باسی کورد و مەینەتیەکانی و پرسەکانی دەکات. ئایا یەشار کەمال ئەمەی کردووە؟ ئەمە پرسیارە بنەڕەتیەکەی ئەمەیە کە هەکاری نوسینی ئەم باتیە. تەروانینی دووەمیان زەرتر لەسەر هەست و سۆزەکی نەتەوەیی بونیادنراوە هەرچەندە کاری بە دیدەکەی خۆی کردووە بە وەرگیەانی جەندان بەرهەمی یەشار کەمال و بەخستنی پرۆژیەک بە بە کوردی کردنی یەشار کەمال لە هەر دوو ئاستی زمان و کەستیدا، لەمەش زیاتر دیانەوە روحی کورد بوون بکەنەوە بە بەری یەشار کەمالدا. من لەڕەدا بە دوای ئاوەوە نیم لە گرنگی و بایەخی یەشار کەمال وەک نوسەرەک کەم بکەمەوە بەکو دەمەوە رۆخنە لە تیزی گەانوەی زمانی کوردی بە یەشار کەمال و بە کوردی کرنی کەستی یەشار کەمال بگرم بە لەبەرچاوگرتنی فاکتە مەژووییەکان و بەرهەمەکانی خودی نوسەر. ئاوە شتەکی بەگەنەویستە کە یەشار کەمال وەک نوسەرەک چۆن دەینوسی و جەند خزمەتی بە دنیای ئەدەب و نوسین کردووە تەماشا بکەین ئاوە باسەکی تەر؛ بەکام، ئەگەر وەک نوسەرەکی کورد کە خۆی و بەرهەمەکانی لە سەر کورد و دەزی کورد بە ئاوا خودی یەشار کەمال و

ئەوانەشی ئاوها لێی دەڕوانن دەکەونە بەردەم پرسیارگەلێکی گرنگەوە. ئەم نوسینەی من لەکەینەوەیەکی رەخنەیی لەو راستایەوە!

نوسینێک بە پرۆژەی بە کوردی کردنی یەشار کەمال

لە نەوەندی رەشنبیری ئەمەدا بیر و بزاوتێک هەیە کە دەیانەوێ یەشار کەمال بکەن بە کورد. لەم راستایەدا وتارێک و پەرەگرافێکی فەیسبوکی لەبەرچاو دەگرم. یەکێکیان هی کاک بەکر شوانیە سەبارەت بە گەڕانەوەی زمانی کوردی بە یەشار کەمال. ئەوی تریش، پەرەگرافێکی نوسەر و شاعیری کوردستانی رۆژهەڵات کاک ناسری حسامیە کە لە فەیسبوکی خۆی دایگرتووە و کاک بەکر لە وتارێکی خۆیدا دایکگرتۆتەوە. لەوەدا کاک ناسر تیئۆری بە کەستی کوردی کردنی یەشار کەمال ئاماژە پێدەدات.

یەشار کەمال (١٩٢٣-٢٠١٥) وەک لای هەموان ناسراوە یەکێک لە رەمانوسسە بە تواناکانی تورکیا و جیهانە و بەرهەماکانی بە چەندان زمانی جیهانی وەرگێڕدراوە لەوانەش کوردی. باکگراوندی رەگەزی نەتەوەیی یەشار کەمال کە کوردە بۆتە جێگەی شانازیەکی گەورە بە ژمارەیەکی زۆر لە نوسەر و قەڵەم بەدەست و نیوەندی رەشنبیری کوردی. پرۆژەی گەڕانەوەی زمانی کوردی بە یەشار کەمال مەبەست لێی وەرگێڕانی تەواوی بەرهەمەکانی یەشار کەمالە بە زمانی کوردی چونکە وەک کاک بەکر دەڵێ "بەن و بەرامەی کوردی و کوردەواری لە بەشی زۆری ڕەمان و چیرۆک و ئیپەرتاژ و وتارەکانی یەشار کەمالدا هەیە." (س٢). بەڵام، دەبێ پرسیار بکەین ئایا تا چەند یەشار کەمال کورد بووە و ژیان و بەرهەمەکانی تا چەند پەیوەندیان بە کورد و دەزی کوردەوە هەیە.

ئەگەر بڵێین یەشار کەمال وەک نوسەرێک چۆن دەینوسی و چەند خزمەتی بە دنیای ئەدەب و نوسین کردووە تەماشا بکەین ئەوە باسکی تر؛ بەڵام، ئەگەر وەک مرۆڤێکی کورد و نوسەرێکی کورد کە خۆی و بەرهەمەکانی لە سەر کورد و دەزی کورد بە ئەوا خودی یەشار کەمال و ئەوانەشی ئاوها لێی دەڕوانن دەکەونە بەردەم پرسیارگەلێکی گرنگەوە.

"نوسەر دەبێ قسەی هەبێ لەسەر رووداوەکان" (یەشار کەمال)

نوسەر ئەو نوسەرەیە بەرهەمەکانی رەنگدانەوەی رووداوەکانی وەتەکەی و میللەتەکەی بێت. واتە دەبێ قسە و هەلویستی لەسەر رووداوە گرنگەکانی وەات هەبێ. ئەمە ئەو تێگەیشتنە بنەڕەتی و سادەیەیە کە هەر ئەدیبێک و لێکۆڵەرێک و ڕەشنبیرێک دەیزانێ کە نوسەر دەبێ وابێ بەیە کە یەشار کەمال خۆی لە چاوپێکەوتنێکیدا

سەبارەت بە پەشەلکاریەکانی تورکیا دژ بە کورد دەڵێ: "بە چەندان شەو خەو نەدەچووە چاوم. ویژدانم ئازیەتی دەدام. بە خەمم دەگوت تە نوسەری، تە هەر دەبە قسەت هەبە." (س١) بەڵام، ئایا یەشار کەمال وابوو؟ گەر وابوو بۆچی تاکو تەمەنی حەفتاودوو ساڵی نەهاتە دەنگ لەسەر کەشێک کە لەو وەاتەدا بە درۆزایی تەمەنی خۆی تا ئەو رۆژەی کۆچی هەتاهەتایی کرد بوونی هەبووە و هەیە. ئەو رووداوە گرنگ و هەستیارانەی لە تورکیا بەرامبەر بە گەلانی غەیرە تورک کرا، بە تایبەت کورد لە تورکیای نوێدا، چارنوسیانی بە چەندان سەدە و بگرە هەتا هەتایە دیاری کرد، ئایا نەدەبوو رەنگدانەوەی هەبوایە لەسەر کاروبارەمەکانی؟ نەدەکرا، بەڵای کەمەوە، یەکێک لە رەمانەکانی راستەوخۆ لەسەر مرۆڤی کورد و ژیانکەی بوایە؟ کۆچی هیچ یەکێک لە رەمانەکانی ناچن بەڵای ئەو رووداوانەدا.

گەر لەسەردەمی عوسمانیدا بەشی زۆری کوشتارگەی مرۆڤە غەیرە تورکەکان بەر ئەرمەنیەکان کەوت ئەوا ئەوا لە سەردەمی نوێی تورکیادا کورد ئەو بەشە زۆرەی بەردەکەوێت و بگرە گەر مەرگەساتی ئەرمەنەکان لە قەناغێکی دیاریکراودا پیادەکرا و تەوابوو ئەوا مەرگەساتی کورد نەبەاوتەوە و لەوساوە بەردەوامە تاکو ئێستا.
نوسەر چیە گەر بەرهەمەکانی رەنگدانەوەی ئەو مەژووە نەبێت کە خۆی تێیدا ژیاوە. لە ژیر هەر بیانوویەکدا بێت ئەو رەنگدانەوەیە نەبێتە تۆشووی بەرهەمەکانت ئەوا لەبەردەم مەژوودا بەرپرسیار دەبیت. ئەوە دروستە تورکیا سەرکوتترین رژێمی ناوچەکەیە دژ بە کورد، بەڵام ئایا ئەمە دەبە وا لە نوسەرێکی گەورە بکات کە بە درۆزایی نەوەد و دوو ساڵ لە تەمەن هیچ یەکێک لە بەرهەمەکانی رەنگدانەوەی کارەسات و مەرگەساتە بەردەوامەکانی میللەتەکەی نەبێت. نوسین بە زمانی میللەتی سەردەست دەرفەتێکی ئاڵتونیە کە مەژوو بۆخۆ و خەڵکەکەت بنوسیتەوە. یەشار کەمال لە پەناو بیروباوەڕی چەپ بوونی خۆیدا و لە ترسی دەستگیرکردنی، تورکیا بەجێدەهێڵێ و دەچێتە هەندەران و نزیکە دوو ساڵێک دەمێنیتەوە لەوێ، ئایا نایدەتوانی لەو مەژووە دوورەمەندە بە کارەساتباراویەی کورد رەمانیک بنوسێ و لە پەناویدا تورکیا بەجێبهێڵێ روو لە هەندەران بکات، یاخود لە ناوەوەی وڵات بمێنێتەوە و وەک ئیسماعیل بەشکچی و پامەک و ئەحمەد قایا و ،،،هتد بەرەو رووی داداگا و زیندانی بێتەوە.

ئەحمەد قایا لە بەرامبەر یەشار کەمالدا

ئەحمەد قایە و یەشار کەمال هەر دوو بە رۆچەڵەک کوردن و لە هەمان

وەاتی تورکیا دەژین و هەمان ژینگەی سیاسی و فەرهەنگیان هەبوو بۆیە ئەحمەد قایە توانیتی جەسارەتی خۆی نیشاندا لەوەی لە دوا ساڵەکانی ژیانی خۆیدا دانی پێدا نا کە چ هەڵەیەکی گەورەی کردووە لەوەی خزمەتی بە هونەری تورکی کردووە. خۆزگە یەشار کەمالیش نەک لە دوا ساڵەکانی خۆیدا بۆیکو لە دوا ساتەکانی خۆیدا دانپێدانانیکی وێژدانی وەک ئەحمەد قایەی دەبوو بۆیە نەیبوو ئەوا ئەو راستگۆ بوو لەگەڵ خۆی و ئەوە ئەمەین ئیخۆی بڕنادەین. ئەو راستگۆبوو لەوەی کە نوسەرێکی تورکە و تەواوی ژیانی خۆیشی لە پێناو نوسین و فەرهەنگ و زمانی تورکیدا خەرج کرد. لەڕدا بە پێویستی دەزانم کە جەند دەقێکی ئەحمەد قایە بهێنمە بەر دیدەی خوێنەر و ئەو حوکمەی سەر یەشار کەمال بە خوێنەر بە جەدەهەم. قایە دەڵێت: "هەموان دەیانزانی کوردم بۆیە کاتێک لەزاری خەڵوە بیستیان هەموشتێکی سەر مەزکانیان تێگرتم لەوکاتەدا دەم زڕ توندبوو لەناخەوە بە بێکەسی خەم دەگریام کەنەمدەزانی چۆن بە دوو دەست بەرگری لەخەم بکەم لەوشتانەی پێیاندا دەدام، بەخەمم دەوت ئەوە باجی چل ساڵ خزمەتکردنتە بەهونەرو ئەدەبیاتی تورک، بۆیە ئەو سوکایەتی پێکردنە حاڵی کردم خزمەتکردنم بەتورک کارێکی بە مەشکانەبووە."

بەرپرسیارەتی مەژووویی یەشار کەمال لەوەدا دەجەتە گەردنی کە کوردە و ئەمە دەیکەین بە کورد بۆیە ئەو کە خوی دەڵێ "من نوسەریکی تورکم و هەموو ژیانم لە پێیناو زمان و فەرهەنگی تورکیدا داناوە" کەواتە با واز لە کوردبوونی بهێنین و نە ئەو و نە خۆشمان توشی سەرگێژانە نەکەین و ئەو نرخی بدەینە کە خۆی هەیەتی؛ ئەگەرنا، لەمەزیاتر ئەمە خەمان ماندوو دەکەین و ئەویش دەخەینە ژێر پرسیارەوە. داواکردنی ئەو کە بەرهەمەکانی بکرێ بە کوردی هیچ لە مەسەلەکە ناگۆڕێ و ناتوانرێ بەرگی کوردبوون بکرێتەوە بە بڕی یەشار کەمالدا. وەرگێڕانی هەموو بەرهەمەکانی ئەو بە سەر زمانی کوردی وەک هەموو ئەو زمانانەی تر وایە کە بەرهەمەکانی تێدا وەرگێردراوە. ئەو بە ڕەکەوتێکی مەژووویی لە خەزانەکیی کورد لە دایک بوو کە هەبژاردەی خۆی نەبووە وەک هەر یەکێک لە مرۆڤەکانی ئەم سەر زەمینە. بوون بە نوسەریکی تورک زوبان و تەرخان کردنی هەموو ژیانی خۆی لە پێناوی زمان و فەرهەنگی تورکیدا ئەوە هەبژاردەی خۆیتی کە بەوپەڕی کەمالی عەقڵی خۆیەوە ئەو ڕێچکەیەی هەبژاردووە و دەبە ریزی لە بگرین و نۆیکەن بە شتێکی تر. من دڵنیام گەر سەردانی بەردەوام و پێوەندی بەردەوام نەبوایە یەشار کەمال بەخۆی ئەم بابەتی کوردبوون و پرۆژەی کوردبوونەی بە قازیە نەبووە وەک ئەمە لە هزری خەماندا لێکی دەدینەوە.

یەشار کەمال و سیاقی تاریخی

"هەستنگاندن و تێگەیشتنی بابەتیانە لەهەر بەرهەمێکی ئەدەبی لە کەنتەکستە مێژوویییەکەیدایە." چونکە "کەنتەکستی مێژوویی بەشێکی ئەجگار گرنگە لە ژیان و کاری ئەدیبیدا و بە ئاو هەر کاراکتەر و یادەوەری و چیرۆکێک کورت دەهێنن." (٨س) گەر بەتوو رەمانکانی یەشار کەمال بدەینە بەر رەزنەی ئاو سیاقە تاریخییەی کە خەی و میللەتەکەی تێیدا ژیاون ئاوا گشت بەرهەمەکانی دەکاونە بەر تیغی رەخنەی جدیاو لاوەی هیچ بەرهەمێکی باسی کورد و دەزی کورد ناکات. زمان و داشتن و ئاستی وێژەیی رەگەزگەلێی گرنگن بەڵام رەگەزێک کە لەسەرووی هەمووانەوە بابەتکانی ناو رەمانە، ئاو رووداوانەی لە چوارچێوەیێکی مێژووییدا رووددەن و رەمانکەی تێدا دەتە بەرهەم ئاو رەگەزی سەرکیە. رەمان چیە گەر رووداو دەتەزێن و مەرگەساتباریکانی میللەت و وەاتکەی خەت و ژیانی پەمەینەتی و رەژانەی ژیانی مرۆڤکانی نانوسەتەو. گەر لە دەمانی کەن داستانکان هەبوون هەموو چیرۆکە خەش و ناخەشکانیان بە زارکی دەگەرایەو ئاوا رەمان لە سەردەمی نوێدا هەمان ئەرک دەگرێتە ئەستە بەڵام بە نوسراویی. هیگە لە خەڵا ئاو دەستاوازیەی نەهێنایە ناوەو کە دەڵێ: رەمان داستانی سەردەمی بەرجوازیە.

یەکێک لە رەگەزە پایەییەکانی رەمان مێژوو. رەمان بەخەی وەک داستانێکی سەردەمی بورژوازی لە دایک بوو کە چیرۆک و رووداو و داستانە سیاسی و کەمەڵایەتی و مرۆییەکان تەماردەکات بەڵام لە ژانرێکی ئەدەبی جیاوازدا. دیارە گەرانەوەی هەر چیرۆکێک بەخەی باسی مێژوویەک، بەڵام مێژوو هەیە لە ناو مێژوودا. رەمان وەک نوێنەرایەتی کردنی ژانرێکی ئەدەبی دیاریکراو ئاو مێژوو دەگیەتەو کە مێژووی دروست کردوو. بە نموونە لە وەاتکی وەک تورکیادا ئاو رووداوانەی لە مێژووکەیدا رووياندااو مێژوویەکی دروستکردوو کە ئاستەمە چیرۆکنوس بیت ونەتوانی نەیانووسیتەو. مێژووی داگیرکدنی خاک، کوشتنی ملیۆنان مرۆڤ تێیدا، پاکتاوکردنی رەگەزی سیستماتیکی بەردەوام نەتوانە ببێتە بەرهەمێکی ئەدەبی نوسەریک کە خودی نەتەوەکەی یەکەمین قوربانی ئاو مێژوو بە ئاخەدبە چ پرسیارگەلێک بەرەوو رووی ببێتەو. مێژووی کورد لە رەمانکانی یەشار کەمالدا بەو ئاستە کارساتباری و مەرگساتباری بەسەر کوردا هاتوو هیچ بوونی نیە. ئاو بەرهەمانەی گوایە بۆن و بەرامەی کوردەواری لە دەت ناسنامە و رەگەزی نەتەوەیی کوردی تێدا نیە.

ئایا سەرکوتی تورکیا بە سەر کورد و ئاوانی تر دەکرە وەک بەویانویەکی مێژووییی تەماشا بکرێ بە ئاو بە دەنگ بوون و بە

هەوستیە و شاردنەوەی بەرپرسیارێتی مێژوویی نوسەر؟ ئایا سیاقی تاریخی چیە کە نوسەری تێدا دێژی و تێیدا هەڵدەکەوێت؟ ئایا جیاوازی چیە لە نێوان ئەو چوارچێوە مێژوویەی یەشار کەمالی تێدا بووە و ئەوانی تری تێدا ژیاوە لە هەمان زەمان و مەکاندا کە لەسەر کورد و پرسی کورد هاتوونەتە دەنگ بەهام ئەم هیچ دەنگێکی نەبووە؟ خە محمد ئەزەنیش خەڵکی هەمان شوێنە وەک یەشار کەمال بەهام ئەو نەک هەر ئەوەی نەکرد کە باس لە کورد و کوردبوون وجودی نەبە بەڵکو بەرهەمەکانی بە زمانی دایکی خێی نوسی. ئەو هات خێی فێری زمانی کورد کرد و بەرهەمەکانی بە زمانی کورد هاتە نوسین و وەشاندن. دیارە من لێرەدا نامەوێ بچمە سەر ئەو بابەتی زمانە بەڵام گەر یەشار کەمالێک هەندە بە توانا بە لە زماندا و بتوانێ نەک داهێنان بەڵکو ئەفراندن بکات لە زمانی تورکیدا بەوەی کە فەرهەنگی تایبەتی بە ناوەوە دادەنرێت ئاخە نەیدەتوانی خێی فێری زمانی کوردی بکات چ ئاخاوتن و چ نوسین؟ زانستی نوێی زمان ئەوەمان پێدەڵێت کە فەر بوونی زمان هیچ پەیوەندی بە تەمەنەوە نیە بەڵکو پەیوەندی بە شێدابوون و هەوادانەوە هەیە.

یەشار کەمال و سیاسەت

یەشار کەمال کەسێکی سیاسی و چالاکوانێکی سیاسی دێرکەوتوو بووە و لە خەپیشاندانەکانی پارتی کرێکارانی تورکیای سالانی شەستەکاندا بەشداری سەرکی هەبووە. یەکێک بووە لەو ناوانەی کاتێک ئاوگەی سیاسی لە تورکیادا رووەدات لە سالانی کۆتایی شەستەکاندا بەتایبەت کودەتای سەربازی لە سالی ١٩٧١ کە کەمپینی گرتن و تیرۆکردنی نیاران و چالاکوانانی ڕەوتی چەپگرایی سیاسی تەشەنە دەکات، یەشار کەمال هەڵدە لە وڵات و بەرەو هەندەران دەڕوات و دوای نزیک بە دوو ساڵ دەگەڕێتەوە تورکیا. ئەوەی دەمەوێ ئاماژەی پێبدەم ئەوەیە کە هیچ یەکێک لە وەستگە و کار و چالاکیە سیاسیەکانی یەشار کەمال پەیوەندی بە کورد و کوردبوونی خەیەوە نەبووە دوور یا نزیک. بەشداری کردنی یەشار کەمال لە دونیای سیاسەتدا ئەوەی بە ڕوونی دەرخست کە یەشار کەمال ڕەشنبیرێکی سیاسیە و ئاگای لە خشپەی مار و مێرووی ئەو وڵاتە هەیە و وەک خێی دەڵێ باوەڕی یەقینی بەوە هەیە کە "نوسین کردەیەکی سیاسیە بە مانای فراوانی وشەکە و کاریگەری راستەقینەی خەیشی هەیە." (س٩)

پرسیارگەل هەن لەم بارەیەوە بکرێ، بەهام یەک پرسیار بەس بکرێ: ئایا لە دێژی کورد سیاسی تر هەیە نەک هەر لە تورکیا بەڵکو لە جیهانیشدا کە هیچ یەکێک لە بەرهەمەکانی یەشار کەمال لەسەر مرێی کورد و پرسەکەی نیە و بگرە تاکو تەمەنی حەفتاودوو ساڵیش هیچ

هێواستی دێنگێکی لێوە نەهات لەسەر کورد لە تورکیادا لە کاتێکدا نوسەر و ئەدیبی تورک هەبوون لەسەر کورد و دژەکەی سزای سیاسی و مالی و زیندانی دەکران؟ با حەمەدێک لەسەر زەوی وەاتی کوردان بێت کاتێک بابەتەکە هیچ پەیوەندی بە بەشمەینەتی و چەوسانەوەی کورد نەبێت. گەر بیروباوەڕی چەپ بوون گوزارشت لە کەشێکی چینایەتی پە چەسانەوەی ئاغایەک و زەمەتکەشێک بکات بە ئەو بیروباوەڕە نەتوانی نوسینەک بەرهەمبهێنە باس لە چەوسانەوەی میللی و جینەسایدی جەستەیی و فەرهەنگی نەتەوەیەکی گەورەی وەاتەکە بکات لە کاتێکیشدا خەی بە رەچەڵەک ئەنامەکی ئەو نەتەوەیە بێت.

ئەوەی من لێرەدا دەمەوێ بیڵیم هەرگیز بەو مانایە نیە کە لە کوردستان داوا لە رەشنبیران و نوسەران دەکرێت هێواستی سیاسیان هەبێت سەبارەت بە کێشە و ململانێی حزبەکان یاخود وەک ئەوەش نیە کە "پیەر بەردیە" دەیێیت گوایە هێواستی سیاسی نوسەر لە کێگەی رەشنبیری دەردەهێنێت؛ بەڵکو بەو مانایەیە ئەدەب جیە گەر گوزارشتکەری واقعی وەات و خەڵکەکەی خەی نەبێت. چەوسانەوە و ژێر دەستەیی و سەرکوت و کوشتارگەکان کە بە بەرچاوی خەیەوە رووبان دابێت نەتوانێ سکی نوسەرێک پە بکات بە بەرهەمێک یاخود وێژدانی نەجوڵێنێ یان جەساڕەتکی مرۆیی پە نەدات ئاخە چیتر هەیە ئەو نوسەرە نەخاتە ژێر پرسیارەوە. کاتێک لایەک لە وەات خاپوردەکرێ و داروپەردووی بەسەر یەکدا دەسوتێ و ژن و کچ لاقە دەکرێ و مەمکیان دەبڕدرێ و بە کەمێ دەکوژرێن و دەسوتێنرێن و ئەوەشی ماوە وەک لە ئاژێ خراپتر مامەڵەیان لەگەڵدا دەکرێ و سەرکردەکەیان لە سەر خوانی میوانی و گفتوگۆ بە داردا دەکرێ و دواتر دەیکەن بە عیبرەت خەڵکەکەی و مێژووکەی تەنها بە خاتری ئەوەی دەیانەوە ناسنامەی رەگەزی و فەرهەنگی و مافی سەربەستی بوونی وەاتی خەیان داوابکەن؛ بەڵام نوسەر لەولاوە خەریکی نوسینی رەمانێک بێت کە دوور و نزیک پەیوەندی بەو واقع و رووداو و ژیانی رۆژانەیەوە نیە کە خەی تێیدا ژیاوە.
ئەم هێواستەی یەشار کەمال یادەوەریەکی نازم حیکمەتم دینێتەوە یاد کە حلمی عەلی شەریف ساڵی ١٩٨٩ لە رۆژنامەی هاوکاریدا دەربارەی ئەو دەمی بیرستروکا و رووداوە نوێیەکانی جیهان دەینوسی. دەڵێت: کاتێک خەڵکان و نوسەران و چالاکوانانی چەپ و ئازادیخواز لە تورکیا لە ژووڕکانی زیندانداببوون، نازم حیمەت خەریکی شعر نووسین بوو بە رەشکانی ئەریقیا لە کاتێکدا کوردەکانی ژووڕکەی ئەو دیو فەلاقە دەکران و لە سەدارە دەدران.

بیروباوڕی چەپەتی بوون پەبەهانەترین ڕەگەز بوو بۆ یەشار کەمال کە خۆی لە کوردبوون و کێشەکەی بدزیتەوە و خۆی لە ژیان و کەسێتی تورکیدا بەرجەستە بکات. کەسێتی و پارت و جوڵانەوە چەپەکانی ئەو دەورانانە کەم نین کە بۆ بیانووی بیورباوڕی چینایەتیەوە خۆیان لە مەسەلەی نەتەوەیی میللەتانی ژێر دەستە دەدزیەوە بۆ بیانووی گوایە مەسەلەی چینایەتی لە پێشترە وەک لە مەسەلەی نەتەوایەتی. دەکرێ لە باری تیۆرییەوە ئەو بابەتە ڕاست بێت بەڵام ئەوە کەمڵی حوکم و ژینگەی خۆی هەیە و هەموشیان جەخت لەسەر مافی نەتەوەیی میللەتەکان دەکەن و بگرە مافی جارێی خۆنوسینی میللەتان یەکێک بووە لە پایە سەرەکیەکانی مارکسیزم-لینینزم و جوڵانەوە مارکسیەکانی ئەو کاتە. ئەو دەمەی یەشار کەمال حەمە دەک دەنوسێ کە تێیدا کێشەیکی چینایەتی دەخاتە ڕوو، شڵەژانێکی سەید ڕزا هەڵدەگیرسێ کە تێیدا دوو پێیام هەم تیۆری و هەم سیاسی تێدا بەرجەستە بووە ئەوانیش: ئەو شەرشە هەڵایسانکی میللی نەتەوەیکە کە داکۆکی لە مانەوەی ناسنامە و فەرهنگیان دەکەن، هەروەها کێشەیکی چینایەتی بەرهەقی سیاسیە کە میللەتێک دەچەوسێنرێتەوە لە لایەن میللەتێکی ترەوە. ئەفسوس یەشار کەمال ئەمانە هیچی نابینێ و ئیمەش ئیستا دەمانەوێ بە زێر بیکەین بە ڕەمانوسکی کورد و پرسی کورد.

تورکیا شانەی کوشتارگەکان

یەشار کەمال لە وەتکدا ژیا کە جگە لەوەی سەر لەبەری ڕووداوی سیاسی و کارەساتی مرۆیی و ناهەقی و ناعەدالەتی و چەوسانەوەی میللی و فەرهەنگی نەتەوە و کەمینەکانی تری ناو تورکیا بوو، لانکەی جینەساید و کۆشتارگەی نەتەوە و پاکتاوی نژادی کەمینە غێرە تورک و ئاینیەکان بوو. تەنها لە ماوەی بیست و سێ ساڵدا واتە بیست و سێ ساڵ پێش لە دایکبوونی یەشار کەمال "لە نێوان ساڵانی ۱۹۰۰-۱۹۲۳ ڕژەمەکانی تورکیا سێ ملیۆن و نیو بە چوار ملیۆن و سێ سەد هەزار ئەرمەنی و یۆنانی و مەسیحیە ڕۆژهەڵاتیە نەستوریەکان و کریستیانەکانی تریان کوشتووە. (س۳) ئەمە جگە لە قڕە و عامی یەزیدیەکان و عەلەویەکان. لەو ساڵەوەی یەشار کەمال لە دایک بوو تا ڕۆژی مردنەکەی (۱۹۲۳-۲۰۱۵) واتە لە ماوەی نەوەد و دوو ساڵدا، سی و حەوت کوشتارگەی جەراوجەر لە کەمەکۆژی و سەرکوتی شۆش و ڕاپەڕینەکانی کورد و قڵاچۆکردن و ڕاودوونان و تیرۆرکردن و کوشتن و مردنی ناو زیندانەکانەوە لەو وەتەدا لەسەر دەستی دەوڵەتی تورکیا دژ بە کورد و کەمینە نەتەوەیی و ئاینیەکانی تر وەک ئەرمەن و شەرکەس و یۆنانی و جوو و مەسیحی و عەلەوی ئەنجام

دراوە کە تێیدا هەزاران مرۆڤ بە منداڵ و ژن و پیر و لاوەوە تێیدا بوونە قوربانی. گەر تەنها کارساتەکانی کە بەسەر کورد هاتوون باس بکەین ئەوا بەرهەمی جەندان رۆمانی لێ دەردەچێ. بۆ نموونە، کوشتارگەی دیاربەکر یاخود شەشەکەی شێخ سەعیدی پیرانلە ناوەراستی ساڵی ١٩٢٥ زیاتر لە پانزە هەزار کوردی تێدا کوژرا و زیاتر لە ٢٠٦ گوند سووتان و وێرانکران.
سەرهەڵدان و سەرکوتکردنی شەشەکانی کورد کە بە دوای خۆیدا چەندان مەرگەساتی تاقەنەری بە دوایخۆیدا هێنا کە لەمڕووەدا وێنەی کەمە. لە کوشتارگەی دەرسیمدا، وەک دەیقد ماکدوال دڵێ "زیاتر لە چل هەزار کەس کوژران." (س٥) ژن و منداڵ بە زیندووەتی ئاگریان تێبەردرا. گەی مەمکی کچ و ژنیان بڕیوە بە قەمە. کچێکی تازە هەڵکەوتووی کورد لە کوشتارگەی کوردانی دەرسیم، ساڵی ١٩٣٨، لە لایەن سەربازە تورکەکانەوە گەی مەمکەکانی دەبڕدرێن بۆ نیازی گەر منداڵی کوردی بوو لە ئایندەدا ئەوا نەتوانێ شیری پێ بدات. ئەو کچە ئیستا بەتە دایەپیرێک و تەمەنی سەروو نەوەدەکانە. دەوروبەری چل پەنجا ساڵێک دوای ئەو ڕووداوە، لە یەکەک لەو جارانەی یەشار کەمال دەتە ئەوروپا، دەچە بە لای و هەموو چیرۆکی کارساتەکە و خەیشی بە دۆگەتەوە بۆ هیوایەی یەشار کەمال بیکاتە هەوێنی یەکێک لە بەرهەمەکانی کەچی یەشار کەمال هەر وەڵێی کرد و هەرگیز نە ئەو ژنە و نە منداڵانی ئاگرتێبەردراو و کوشت وبڕی مەمک و سکی ژنی کورد و کوشتنی سەدان دیل هیچ وژدانی یەشار کەمالی نەبزواند و نە هیچی لە بارەوە گووتن و نە هیچی لە بارەوە نوسین. ئایا ئەم ڕووداوانە هی ئەوە نەبوون ببن بە هەوێنی بەرهەمێکی جا چ نویسینی ڕۆمانێک یاخود تانانەت وتارێکیش بێت. دیارە تاکو تەمەنی حەفتاودوو ساڵی یەشار کەمال بە دەنگ دەبێت و بەڵام دوای ئەوە قسەیکی دەبێت و لەم نوسینەدا دەمەوێ سەری. گەر ئەو هەموو کارساتە و ڕووداوانەی کوردستان دەماری ڕچەڵەکی کوردبوونی یەشار کەمال یاخود وەک خۆی دڵێ (ویژدان)ی نەجوڵێنێ ئەی چی دی تر دەیکات.

یەشار کەمال لە چاوپێکەوتنێکیدا دەڵێ "من لەسەر کەشکان نانوسم. بە جەماوەرێکی تایبەت شت نانوسم. تانانەت دەربارەی خەشم نانوسم. بەڵێ یاخی بوون هەیە لە ڕۆمانەکانی منداا بەڵام یاخی بوونێ دژی فەنابوون. جیاوازی من لەگەڵ ئەوانی تردا من ئەوە دەنووسم کە لە مەشکی خەمدایە." (س١) جا بۆیە تا ئەوەندەی بە کورد و دەزگەیەوە بگەرێتەوە ئەوا شتێک نیە لەو نەوەدا کە شایانی ئەوەبێت پرۆژەیەکی بە بەرەبخرێ بە ناوی گەانەوەی زمانی کوردی بە یەشار کەمال. ئایا

بەن و بەرامەی کوردەواری یاخود ناوهێنان و کردنی شوێن لە ڕەمانەکانی ئەودا دەکرێ ببێ بەو ئاستە لە بینین و تێگەیشتن گوایە بەرهەمەکانی یەشار کەمال لەسەر کورد و دەزی کورد بووبێ. بێگومان نەخێر، چونکە گەر وابوایە ئەوا یەشار کەمال لە مێژبوو نەما بوو وەک موسا عەنتەر یاخود بە دەردی ئیسماعیل بیشکچی و ئەوانی تر دەچوو. گەر یەشار کەمال خەی بە کورد پیشان بدایە و بەرهەمەکانی باسی کورد و دەزی کوردی بکردایە ئەوا سەرکردە و پیاوە دەوڵەتیە گەورەکانی تورکیا وەک داود ئۆغڵۆ و عەبدوڵڵا گوڵ ستایشیان نەدەکرد لە ڕۆژانی پرسەکەیدا. بەڵێ، یەشار کەمال لە نوسەریکی جووی ئەمانی دەچێ و کێ لە دەمانی جینسایدی جووەکاندا ژیابێ و هیچ نوسین و قسەیەکی نەبێ لەو بارەیەوە. ئاستی وێژەیی ڕەمان وەک زمان و تەکنیکی نوسین گرنگێ بەڵام لەو گرنگتر بابەکانی ناو ڕەمانە، ئەو بابەتانەی کرێکی مرۆیی نوسەری پێ لە تەتەڵ بێژنگ دەدرێ. ئەوانەی کە لایەنی تەکنیکی ڕەمان بە گرنگتر دەزانن لە بابەتەکانی ناوی وەک تەفیق الحکیم دەڵێ ئەو مەسەلە چینییەم دەهێنتەوە یاد کە دەڵێ: من بە پەنجەکانم ئاماژەی مانگ دەکەم بەڵام بە ئاوەز سەیری پەنجەکانم دەکات.

هەندێ دید هەن گوایە نابێ داوا لە نوسەر بکرێ چی بنوسێ و چی بڵێ و چی نەنوسێ چونکە نوسەر خەی خاوەن خەیاڵ و پابەندی هیچ ڕاوبۆچوونێک نیە بەڵام ئەوە دەکەری بە هەندێ ڕەمان نوس لە جوگرافیایەکی دیاریکراو و وەاتەک و مێژوویەیکی تردا بژی کە جیای دەکاتەوە لەو نوسەرانەی خاوەن مێژوویەکی تەواو جیاوازتر بارودۆخێکی سیاسی پێ کەشتر و پرسی نەتەوەیی. لەمی دووەمیاندا ڕەمان چیە گەر کەشێ و ڕووداوێ کارساتباری ومەرگساتکانی میللەتەکەی خەت پێ نەنووسەتەوە.

ڕەمانی سۆتانی فیلەکان

یەشار کەمال بە کاک بەکر شوانی گوتووە "ئەوانەی پێم دەڵێن هیچم بە دەزی کورد نەکردووە، با بچن (سۆتانی فیلەکان و مەروو شەڵەی یەشسوور) بخوێننەوە!" (س١) ئەم ڕەمانە وەک کاک بەکر دەڵێ "کتومت وەنای پێوەندیی نێوان سیستەمی سیاسیی تورک و خەباتی گەلی کورد دەکات" ئەوا لە مێژبوو قەدەغێ دەکرا و بگرێ نەیاندەهێشت هەر چاپ بکرێ، ئەمێ لە لایەک; لە لایەکی ترەوە, گەر دەزی کورد ئەو دەزەی بە وەنەترین و تاقانەترین دەزی سیاسی و نەتەوەیی و نیشتمانیێ لە جیهانەدا و بە تایبەت لە تورکیادا گرنگترین و هێستیاترین و گەورەترین دەزێ چ بە کورد و چ بە تورکیا و ناوچەکە و جیهانیش

ئەوا شایەنی ئەوەی هەیە چەندان ڕۆمان نا بەس ڕۆمانێکی گرنگی وەک حەمەدێکی لەسەر بنوسرێ نەک ڕۆمانێکی وەک کتێبی کلیلە و دمنەی لەسەر بنوسرێ.
سوڵتانی فیلەکان لەگەڵ ئەوەی وەک جیرەکی ئاژەڵان و دارستانەکان تام وچێژی خۆی هەیە، بەڵام بە دەسەلاتترین هەوڵە کە یەشار کەمال دابەشی گەڕ بیەوێ ڕۆمانێکی لەسەر دەزی کورد نوسیبێ. لە شەوازی نوسینی کلیلە و دمنەیيدا دەکرێ هەر ئاژەڵ و پەلەوەر و تەیروتورەک بکرێ بە ڕەمزێک بۆ شتێک بۆ مەودا دووربینی و مانا گشتیەکەی بەڵام دەزێکی وەک کورد کە خەت ئەندامەکانی ئەو دەزێبیت و بۆ بەرچاوتەوە کارەساتبارترین و مەرگەساتترین ڕووداو بەسەر میللەتەکەتدا هاتبێ و لە جیاتی ئەوەی ڕاستەوخۆ بیکەی بە هەوێنی ڕۆمانێک کەچی دەیت و ئەو کەشە بەرهەمێ مێژوویی بەردەوامە بە فیل و مەرووڵە بچوێنیت.
ئەو نووسەرانە زۆرن کە کەشە گەورەکانی میللەتەکانی خۆیان چ سیاسی یان کەمەڵایەتی کردووە بە هەوێنی کتێبێک و چ وێژدانی خۆیان و چ سەربەرزی خەڵکەکەی خۆشی پێ تەمارکردووە و بەرپرسیارێتی مێژوویی خۆیان بە ئەنجام گەیاندووە بەڵام هیچ یەکێک لە ڕۆمانەکانی یەشار کەمال باسی کورد و دەزەکەی نین. ئالی وایزێ جولەکەی ڕزگار بوو لە کەمپی ئاشقیتی سوتاندنی جووەکان، یەک شەو توشی کارەساتێکی گەورە بوو کە چەوسانەوە و کوشتنی خۆی و میللەتەکەی دیت کردی بە کتێبێکی نایاب بە ناوی (شەو).
یەشار کەمال خۆی شاهیدی هەموو ئەو چەوسانەوە و کوشتارگایانە بووە دژ بە کورد بەڵام هیچی نەگووت لە بارەوە. دەزانم، لەوانەیە لەڕەدا پرسیارگەلی ئەوە بێتە پێش گوایە ئەو ڕۆژگارانە ڕۆژگاری ڕەش بوون و کەس نەیتوانیوە فزەبکات ....هتد بەڵام من ئەمانە بە بیانوێک دەبینم لەگەڵ ڕەزمدا. با داوای ڕۆمانێک نەکەین، خۆ ئەو هەر هیچ نەبوایە دەیتوانی یادگاریەکانی لەو ڕۆژانەدا بنوسێتەوە، وەک خەم و هەست و عەزابخواردنی ناوەوەی دەی خۆی کە چی بەسەر کورد و دەزەکەیدا هاتووە وەک موسا عەنتەر و جەنگیز چاندار و دەیانی تریش کردیان. گەر شتێکی ئاوهاشی بکردایە دەمان پێی خۆش دەبوو و دەمانتوانی ئیستا وەک بەڵگەیێک بەدەستمانەوە بە تاکو بەیین یەشار کەمال لە خەمی کورد و دەزەکەیدا بووە. دیارە من ئەمە وەک ئەزعەفولئیمان دەڵێم دەنا ئەو بەو پەودانگەی کە باس دەکرێ گوایە کورد بوونی ئەو زەر تەخ بووە دەیتوانی بەرهەمێکی ڕاستەوخۆی هەبە لەسەر کورد و دەزەکەی یان مەرگەسات و کارەساتە بەردەوامەکانی.
دوواتر هەندێ خاڵ باس دەکەم بەڵام ئەوەی نەکردووە.
ئەو وێنە و کەستی و هەندە جار وشە و ڕستە کوردیانەی لە نەو ڕۆمانەکانی یەشار کەمالدا هەیە بە هیچ کلۆجێک ڕەنگدانەوەی

دەزگەی نیە: لە لایەک ئاسایی نوسەر گوزارشت لە جگە و رگەی زیدی خەی باو و باپیرانی بکات؛ لە لایەکی ترەوە، وەک هەر کەستی و ناوجەیەکی تری تورکیا سەیرکراوە بۆیە رەمانکانی نەبوونەتە جگەی نارەزایی عامەی خوەنەری تورک و حکومەت و دەوەتەکەی. گەر شوەنگەی رەمانکانی یەشار کەمال ناوجە کوردیەکانە ئەوا لە تورکیادا جوگرافیا دەور ناگەی لەو بارەیەوە. تەنها لە دوو سالی دوایی دەیەی نەوەدەکاند کە عەبدوەلا ئەج ئالانی تەدا گیرا، سەرەک وەزیران (بوەند ئەجەوید)، وەزیری ناوخە و سەرەکی پەرلەمان (حیمکەت چەتین) و سەرەکی کاتی تورکیا بە ماوەیەک (ئارەز) کوردبوون و خەکانی شارە کوردیەکان یاخود ئەسە و فەسیان لەوەوە هاتوون. بەام ئەمە هیچ لە کەشەکە ناگەت چونکە تورکیا هەر تورکیایە جا ئەو هاوەاتیە لەهەر کوەیەکەوە هاتبە، چونکە ناسنامە هەر یەک ناسنامەیە. کوردەک کە ناسنامەکەی تورکیە، دەتوانە ببە بە سەرەک وەزیران و سەرەک کەماریش. بۆ؟ چونکە تە هەر تورکی و بە تورکی قسەدەکەی و لە خزمەت سیاسەت و دەولەتی تورکی دایت. خالەکی رەمزی تر، کە دەتە پەش پەپولە سولەیمانەکەیە. ئایا پەپولە سولیمانەکە ئاماژەیە بە پەپولە سولەیمانەکەی داودی پەیامبەری جووەکان وەک ئاماژەپیدانەک بە دەولەتی ئیسرائیل و سیاسەتی ئیسرائیلی لە ناوجەکەدا ئەوا زەر قسەوباس هەلدەگرە کە ئەو رەمانە زیاتر دەخاتە بازنەی گوماناوی ئەوەی کتومت بە کورد و دەزگەکەی نوسرابە. و من لەرەدا ناچمە سەری و دووبارە هەر دەلەمەوە کە ئەو رەمانە ناتوانە بچوەندرە بە کەشەی کورد و دەسەلاتی تورک گەر لایەنی تەکنیکی رەمزی وەربگرین رەمانەکە لەبەرچاو بگرین ئایا تا چەند تەوزیفکردنی ئاژەەکان لە جەی خەیدایە بە لەکچواندنی مرەی کورد و دەسەاتی تورک و ململانەی نەوان کورد و تورک، ئەوا پرسیارگەلی مەژوو ژمارە و قەبارە و شەوە و شەوازی رەمز دەنە پەش کە بە ئاسانی ئەو دیدە رەت دەکەنەوە گوایە ئەو رەمانە کتومت وەنای کەشەی کورد و دەسەلاتی تورک بکات لە تورکیادا. بۆیە "خوەندنەوەی وردتر و راستتر ئەوەیە، کەمەگەی مەروولەکان تگەیشتنە لە چینە جیاوازەکانی گەل کە کاردەکەن و بەرهەم دەهەنن و بە گوەڕەی ئەدەبیاتی سوسیالیستی ناوەراستی سەدەی بیستەم هەر ئەوانیشن چینی زەحمەتکەش." (س٦)

یەشار کەمال و خەمی تورکە سەربەسەرەکان

لە سالانی دوای جەنگی جیهانی یەکەم و بە دیاریکراوی سالی ١٩٢٣ بەسەرپەرشتی (عصبة الأمم) کە دواتر بوو بە (نەتەوە یەکگرتووەکان)ی ئەستا، ئاوگەەک لە نەوان تورکیا و یونانستان بەروو چوو کە هەرچی یەنانی هەیە لە تورکیا بنەردرەن بە یەنان و تورکە

نیشتەجێبووەکانی یەنانیش بگەڕێندرێنەوە بۆ تورکیا. ئەو تورکانەی پەنایان دەوترا تورکە سەربەسەرپێکراوەکان. بەشێک لەو تورکە گوندیە سەربەسەرپێکراوانە نیشتەجێ دەکرێن لەو گوند و ناوچەیەی ، وەک چوکورئاوا، یەشار کەمال ژیانی مەرد منداڵ دەبێ و دواتر هەرزەکاری تێدا بەسەر دەبات. شەوەی ژیانی ئەو گوندیانەی وەک لەوەی خانوی جوان جوانیان دروست کردبوو، لەوەدەچوو شەوازی ژیانیان و ئەو شوێنانەی لیی نیشتەجێ ببوون، ببووە جێگەی ئیرەیی و ناحەزی گوندیە رەسەنەکانی ناوچەکە، بۆیە ئەو شوێنە بۆ جەدەهەن و کەچ دەکەن. ئەو رووداوە بۆ رادەیەک کاریگەری لەسەر یادەوەریکانی یەشار کەمال دادەنێ دەیکات بۆ ڕەمانکی چەند بەشیی بۆ ناوی "بەسەرهاتی دوورگەیەک" و لە جاوپێکەوتنکی ڕۆژنامەی سەباحی تورکیدا ئاوها ئەو یادەوەریە دەگێڕێتەوە کە ڕەخنە و پرسیاری من لە یەشار کەمال بەهێزتر دەکات. فەرموون ئەمە پەرەگرافەکەیە:

(لە گوندی ئەمە قوتابخانە نەبوو بەمە بەستی خوێندن لە قوتابخانە چوومە ماڵی خزمەکمان لە (کادیرلی) ماوەیەک لەوێ مامەوە بەڵام لەبەرئەوەی نەمویست لەو ماڵە بمێنمەوە لە نێوان ماڵ و قوتابخانەدا دەستم بە هاتوچۆ کرد هەموو ڕۆژێک بەڵای گوندەکدا تێدەپەڕیم کە پێشتر چەند شتەکم لەبارەیەوە بیستبوو دەووترا خەڵکانێکی بیانی هاتوون و لەو گوندە نیشتەجێ بوون، دواتر بەشی زۆریان بە نەخۆشی مەلاریا مردوون و هەڵسوکەوتی خەڵکی دەوروبەریش لەگەڵیاندا زۆر خراپ بووە، تا قۆناخی خوێندنی سەرەتاییم تەواو کرد بەردەوام بەڵای ئەو گوندەدا تێپەڕیم و بەردەوام گوێبیستی بەسەرهاتیان بووم، کەمێک گەورە بووم و خوێندنی سەرەتاییم تەواو کرد دیسان بەڵای ئەو گوندەدا تێپەڕیم ڕۆژێک دووکەڵەشێکی گەورەم بەدی کرد دووکەڵەشێکی ئەستوور و بەرز بوو، کاتێک گەیشتمە قۆناخی ناوەندی، لە گوندی هەمیتە ژنێکی خزمی باوکم و دەستخوشکی دایکم چیرۆک و بەسەرهاتی ئەو گوندەی بۆم گێڕایەوە، پێکەوە چوویین بۆ پیاسەی ناو دارستان لەوە ووتی: سەیر بکە کوڵەکەم لەو گوندە کەچبەرە سەربەسەر پێکراوەکان دەژیان، ئەوانە ئەو تورکانە بوون کە لە یەنانستانەوە هاتبوون و بۆ یەنانییانە گێڕابوونەوە کە لەرە دەرکرابوون، لە نزیک (ئاناقارز) سە گوندی لەو جۆرە هەبوون سە گوندی زۆر جوان بوون، بۆ جۆرە بەسەرهاتی ئەو گوندەم بۆ ئاشکرا بوو کەچبەرەکان لەو گوندانە خانووی جوانتریان بنیات نابوو بەڵام لە دەست ستەم و زۆرداریی خەڵکی گوندەکانی دەوروبەر ڕزگاریان نەبووە، بۆیە سەری خۆیان هەڵگرتبوو و ڕەیشتبوون، کاتێک بووم بە ١٥ و ١٦ ساڵان کەوتمە هەوەدان بە دەزینەوەی ئەو خەڵکانە نەمتوانی بیاندەزمەوە و زۆر خەفەتم خوارد، چیرۆکی ئەو گوندەی چوکورئەقام

بە ئابیدین دینە گۆڵایەوە. ئەویش ووتی ئەوە جوانترین بابەتە تا ئێستا کەس شتێکی جوان و بەکێکی لەو بارەیەوە نەنووسیوە، بەو جۆرە بەسەرهاتی کەچبەرە سەربەسەر پێکراوەکان بوون بە بابەتی زنجیرە ڕۆمانی "بەسەرهاتی دوورگەیەک." (س١٠)

پرسیار کە لێرەدا دروست دەبێ و دەبێت بە ڕەخنەیەک لە یەشار کەمال: ئاخۆ بە ڕووداوێکی ئاوها ، ئەو تورکە سەربەسەر پێکراوانە دەبن بە خولیای نوسین و بە دواییدا دەچێ و دەیکات بە ڕۆمانێکی گەورە؟ ئەمە ڕێک هەر لەو دەمانەدا بووە کە ڕووداوی کوشتارگە و خاپورکردنی دێیەکانی کوردستان و کوشتنی منداڵ و ژن و پیر و پیرەژنی کوردان نابن بە خولیای و بۆتە کەمەلی دەهاتی تورک دەبن بە خولیای بەرهەمێکی گەورەی؟ لەو ڕۆمانانەی کە هەندێ ڕۆشنبیر دلیان پێخۆشە گوایە یەشار کەمال باسی کورد و وڵاتی کوردان دەکات لە هیچیاندا ناوی کورد وەک ئەم تورکانە نەهاتووە یاخود لە هیچیاندا باسی پرسی ئەو خەڵکە جێندان ملیانێ وجودی نیە لە بەرهەمەکانیدا بۆتە چەند گوندێک ئاسەرێکی گەورەیان هەیە لەسەری؟

لە تورکیا، لە نەو خوێندەری تورک و لە سیستەمی دروستبوونی تاکی تورک باسکردنی ڕووداوەکان چ لە هەکاری ماردین و ئامێدی بێت یان لە ئەنکەرە و ئیستانبوڵ بێت هیچ جیاوازیەکی نیە مادامەکی ناو و ناسنامەی جیاواز لە ناو و ناسنامەی تورک جودا نەبێت. خۆ گەر خوێندەری تورک و حدوودێتی تورک بیاندیبایە یاخود بە ڕەمزیش هەستیان بەوە بکردایە کە یەشار کەمال باسی کورد و دەزی کەرد دەکات ئەوا بەرهەمەکانی هەر لە بازارەکاندا دەسوتێنران. بۆتە ئەوە ڕوونە کە یەشار کەمال کەسێتیەکی تورکی بەرجەستە کردووە لەخەیدا هەر ئەو بەرجەستەیەش مانەوە و بەردەوامیدانی بە یەشار کەمال و بەرهەمەکانی داوە لە تورکیادا بڕوای هەبێ و کاتەکیش دەمرێت رابەرانی حزبەکەی کەمال ئاتاتورک و سەرکردە ئەردەغانیەکانی دەوڵەتەکەی تورکیا لە ناشتنی تەرمەکەی و پرسەکەیدا ئامادە دەبن و یەک لەد وای یەک ستایشی دەکەن بەوەی ئاشتی پڕوڕ بووە و داوای ئاشتی کردووە لە وڵاتدا. دیارە چەمکی ئاشتی پڕوڕی لای تورک چیە و چ ڕەهەندێک و مانایەکی هەیە.

هەر لە هەمان دیماندا لە خامی تورکە سەربەسەرپێکراوەکان بەردەوامە و تانانەت دەیانچوێنی بە ژیانی بنەماڵەکەی خۆی کە چۆن ئەوانیش لە زیدی باووباپیران و داپیرانی خۆیان دەرکراون و کەچیان پێکراوە، بەڵام ئەوەی باسی تەنها یەک لایەن دەکات ئەویش ڕووسەکانن، "ئەو کاتەی ڕووسەکان گەیشتوونەتە وان کەسوکاری من ئاوارە بوون، بە سەرانسەری ئەنادۆڵدا تێپەیون و لە گوندی

هەمیتەی چوکورئەقا گیرساونەتەوە." (س١٠)ئەو دیدە مەژووییە دروستە کە روسەکان چیان کردووە بەو ناوچانە بەتام ئەوەی جەگەی سەرنجە یەشار کەمال هیچ ئاماژە بە دەوری تورکیا نادات لە دەربەدەرکردن و کەچپەکردنی کوردانی خەیدا بە هەموو ئاینزا و کەمینیەکانییەوە کەچی باس لە دەوری مەژووییی روسەکان دەکات. ئایا کەس هەیە لە ئەمە نەزانە کە تورکیا دەوری ئەوە و ئاخیری هەبووە لە کەچپەکردنی کورد لە ناوچەی رەسەنی خەیان؟

حەمەدەک لەبەرامبەر سەید رەزادا

بە پەی ئەو دیدە سایکەلجی و زانستە کەمەلایەتیانەی دەربارەی ئەو رەژگارانەی دەمانی هەرزەکاری و مەردمنداڵی کە چەن دەوریان هەیە لە پەگەیشتن و پەکهاتنی مرۆڤکاندا، رەژانی سەید رەزا و شەشەکەی و کەسەتی سەید رەزا وەک سەرکردەیەکی زوەملەکراوی نەتەوەیەک و ئەو رەشنبگیریەکی کەمال ئەتاتورک و سوپای تورک بەسەر ناوچەی دەرسیمدا هەنایان دەبوو شتەکیان بەجەبهەشتایە لە ژیانی یەشار کەمالدا، دەبووە گەردیلەیەک لەو رووداوە گەورەیە ببوونایەتە وشیەک و لە خامکەیەوە بخرانایەتە سەر کاغەز هەر وەک چەن یادەوەری گوندیە تورکە سەربەسەرپەکراوەکان رەمانەکی چەند بەشی پەنوسی. دەستپەکردن بە نوسینی حەمەدەک رەک لەو ساەدایە کە کوشتارگەی و دەرسیم و شەشەکەی سەید رەزا رووەدات. راپەینی دەرسیم و کەسەتی سەید رەزا و غەدرلەکردنی لە لایەن ئەتاتورکەوە و ئەو کارکردە مەژووییی و سیاسیەی دەرسیم لەو دەمەوە تاکو لە ژیانی هەر میللەتی کوردا جەگەیەکی ئەجگار گەورەی داگیر کردووە دەبوو هەرهیچ نەبە بە هاوتای حەمەدەک شوەنەکی بگرتایە لە ژیان و بەرهەمکانی یەشار کەمالدا بەتام کە نەیگرتووە ئەوەیە کە یەشار کەمال بوونی نەتەوەیی و کەشەکەی بە گرنگ نەبووە. تەنانەت لەو هەوەستەی کە گوایە لەسەر کورد هاتتە دەنگ دوای حەفتاودوو سال بەئآشکرا دیارە کە دەرسیم و سەید رەزا و کوشتارگەی کوردان لەو رووداوەدا مەسەلەیەکی مافی مرۆڤ و دیموکراسیە نەک قەزیەی میللەتەک و چارەونس سیاسی بیست ملیەن مرۆڤی کورد لەو وەاتدا. بیروباوەڕی جەپی بوون وای لە یەشار کەمال کرد داستان و چیرەک و حیکایەتکانی دەوروبەری خەی یان دەمانی مندالی خەی لە دەقکی چینایەتیدا بەرجەستە بکات وەک حەمەدەک و تەنکە بە نموونە.

لە راستیدا تاکو رووداوی مەژووییی هەبن چ جای وەک دەرسیم کە یەشار کەمال خەی لە زەمەنکەیدا ژیاوە، حیکایەتی مەژووی پلەیەکی خوارتری پە دەدرە چونکە رووداوی مەژووییی گەورەیە و هەوەستەی گەورە و قسەی گەورە و بەرهەمی گەورەی دەوە. ئایا نەدکرا

دەرسیمەک و سەید رزایەک وەک حەمەدەک بەرجەستەیان بکات لە بەرهەمەکدا کە رەمزی زوەملەکراو و بەشخوراوی میللەتەکن کە تا ئێستاش شەی مان و نەمانی رگەزی و ناسنامەیی خەیان دەکەن بەرجەستە نەبوو لە بەرهەمەکیدا جا بەهەر رەمز و راستەوخۆ و ناراستەتوخەیەک بێت. ئەو چیرکانەی لە کوشتارگەی دەرسیم دەبیسترەن و خودی یەشار کەمال لە دەمەدا وەک مرۆقەکی کورد لەو وەاتەدا ژیاوە و تەنانەت ژنەکی ئەو مەرگساتە دوای چل پەنجا سالان رووەدکاتە یەشار کەمال و چیرکی مەکبەینی خەی بە ابس دەکات لە لایەن سەربازا تورکەکانەوە؛ ئەو کوشتارگەیەی لە مەژووی نوەی تورکیادا لە وینەی نیە؛ هەر ئەو گوتەیەی سەید رزا لەبەرامبەر ئەتاتورکدا وتوویەتی دەیتوانی بیکاتە گوەوانەی بەرهەمەکی نەمری ئینسانی قوەی نەتەوەیی کەمەی مرۆق کە پەیان دەتورەت کورد؛ بەام سەد مەخابن ئەو دەرسیمەی کە ئەمە ئێستا لە راگەیاندن و دەکیومەناتریکانەوە دەیبیستین و دەیبینین جەرگمان بەی دەسوتە و وەژدانمان ئازار دەدات وەک وشەیەک و لاپەرەیەک و چیرکەک نەبوونە میوانی قەلەمەکەی یەشار کەمال.
من لەرەدا دەیەمەوە ئەم گلەیی و رەخنانە بەو شەوەیە لە یەشار کەمال دەگرم کاتەک دەیانەوەت بیکەن بە کورد و روحی کوردبوونی بکەن بەبەردا لە کاتەکدا بە هەموو پەدانگە مرەیی و نەتەوەیی و مراەیەکان ئەو هیچ بەلای کورد و دەزی کورددا نەچووە. ئایا داکەیکردن و هاتنە دەنگ لەسەر میللەتی داگیرکراو و سەرکوتکراو بەشەک نیە لە هەر بیروباوەەکی مرۆقدەستی و چەپیانە؟ ئایا سەید رزا زیاتر لە حەمەدەک دژی جەور و ستەمی دەساەتکاران نەوەستایەوە؟ یەشار لە پەناو بیروباوەەی چەپ بوونی خەیدا تورکیای بجەهەشت و بە نزیکەی دوو سالان لە سوید ژیا ئایا یەکەک لە پایە سەرکیەکانی بیروباوەەی چەپ بوون بەتایبەت لەو دەمەدا مافی چارەی خەنوسین نەبوو؟ ئایا بە لە پەناو چارەی خەنوسین و مافی کورددا بە تورکیای بجەنەهەشت؟ وەامەکە زەر ئاسانە. ئەویش ئەوەیە کە یەشار کەمال مرۆقەک و نوسەرەکی تورک بووە و تەواو. بەیە دەبە وەک ئەو مرۆقە و ئەو نوسەر ریزی لەبگیرە و با دەستبەرداری وەهم و سەزی نەتەوەیی خەمان ببین لەبەرامبەریدا.

تەوانینی سیاسی یەشار کەمال بە کورد و دەزکەی

لە تەمەنی حەفتا و دوو ساەیدا بە یەکەم جار یەشار کەمال هاتە دەنگ لەسەر مەسەلەی کورد، بەام چەن هاتنە دەنگ و بە کام نوسین و بەرهەم و کام جیهانبینیەوە هاتە گۆ. تا ئەو ساتەی لە ژیاندا بوو هیچ بەرهەمەکی خەی نەکردە بابەتەک لەسەر کورد، ئەوەی یەشار کەمال

لەسەر کورد وتی و کردی نوسینی وتارێکی بوو لە ناوەڕاستی نەوەدەکاندا
یەشار کەمال هیچ کات نە هەڵوێست و نە بابەتێکی هەیە لەسەر دەزی سیاسی کورد. ئەو لە قسەکانی بەردەم دادگا و چاوپێکەوتنەکانی و نوسینەکانی کورد و کۆشکەی لە روانگەیەکی سیاسیەوە سەیر ناکات بەڵکو وەک کۆشەیەکی مرۆڤدۆستی و دیموکراسی دەیبینیت. ئەو دەڵێت: "من هەموو ژیانم بە زمانی تورکی و کەلتوری تورکی تەرخان کردووە، چەن داوای جیابوونەوەی دەوڵەتی کوردی دەکەم لە تورکیا، کەس داوای ئەم ناکات. من تەنها دەمەوێ کورد لە تورکیا مافەکانی هاوڵاتیی بوونی جیهانی هەبێت وەک مافی زمان و فەرهەنگی." (٢) ئەم هەڵوێست وەرگرتنەی دوای لە حەفتاودووساڵ ژیانی دەرکەوت ئەویش زەرتر لەو ژینگە سیاسی جیهانیەوە لە دایک بوو کە تازە دنیای دوو قوتبی کەتایی پێهاتبوو، هەروەها سیاستی بەرستروکای دنیا بە رووی کرانەوەیەکی سیاسیدا کردبووە لە هەموو جێگەیەکی ئەم دونیایەدا. پیش ئەم رووداوە، یەشار کەمال هەڵوێستەکی ئاوها و ئاشکرای نەبووە لەسەر مافە فەرهەنگی و دیموکراسیەکانی کورد.
لە لایەکی تر، گەر لە باری فەلسەفی و زانستی کەلناسیشەوە لەکی بدەینەوە ئەو دوو چەمکەی یەشار کەمال ئاماژەی پێدەکات (زمان و کەلتور) ئەو دوو چەمکەن کە بونیادی نەتەوەیەکی پێ لەسەر دروست دەکرێ؛ زمان و کەلتور هەموو ئەو نیهادە سەرکیانە لە خۆ دەگرێ کە بوونی پێگەی نەتەوەییەکان بەهێزتر و چەسپاوتر و مەحکەمتر دەکات وەک بیروباوەڕ، داب و نەریت، هونەرە رەنگاڕەنگییەکان، ئاین و تقوسەکانی، خواردن، جلوبەرگ، پەیوەندیە کەلایەتیەکان بە خێزان و خزمایەتی و هاوسێری و تقوسەکانی لە پەیوەندە بووەڕ، لەگەڵ تێگەیشتنی تەواوی مرۆڤەکان لە یەکتر لە ئاخاوتن و نوسیندا، جەنگ و ئاشتی، زەمینەک بۆ ژیان،... بە کورتی: زمان و کەلتور کەکردنەوە و یەکانگیرکردنی ی هەموو ئەو خاسیەت و تایبەتمەندیانەی تەواوی کەمەگەیەکی میللی و نەتەوەیی پێ دەناسرێتەوە. پرسیار لەرەدایە ئایا یەشار کەمال نابێتە بەشداریکەرێکی بە وینە و کاراکتەرێکی چالاک و مەژووییی میللی تورک و کەمەگەی تورکی نەک کوردی؟
هەکارێکی تر، مەسەلەی چەپ بوونی یەشار کەمال بووە. بیروباوەڕی چەپ بوون لە دەمانی دوای جەنگی جیهانیەوە لە تورکیا، وەک هەر جێگەیەکی تری رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و جیهانیش، لە پەرەسەندندابوو. لەگەڵ ئەوەی زۆرێک لە ئەدەبیاتی سۆشیالیستی ئەو دەمە و مارکسیزم لەسەر مەسەلەی نەتەوایەتی و مافی چارەی خۆنوسینی میللەتەکان بوو، بەڵام چەپێک بوو کەمتر دانوڵەی لەگەڵ مەسەلە نەتەوایەتیەکاندا دەکوڵا و زۆرتر لە مەسەلە چینایەتیەکاندا قاڵ ببیەوە. حەمەدێک

نمـــوونەی ئـەو دیـــدەیە لـە چـەپ بـەتـــایبـەت چـەپـــی نـــاو میـللـەتـە سـەردەسـتـەکان. لـەو دەمـەدا یـەشار کـەمال لـە بواری سیاسیدا چالاک بوو. ئـەندامی پارتی کـرێکارانی تورکیا بـوو کـە خـاوەن ئایدیـۆلـۆجیایـەکی چـەپـڕەوتی بوو. لـە کـۆتایی سـاڵانی حـەفتاکاندا بـە ماوەی دوو ساڵـێک لـە ترسی گرتن هـەڵـات بـە سوید و ماوەیـەک لـەوێ ژیا تاکو بارودۆخی تورکیا باش بوو ئینجا گـەڕایـەوە . تـەنها وەک پرسیار دەیکـەم ئایا گـەر یـەشار کـەمال ئـەو نوسـەرە بـەت کـە ژیان و بـەرهـەمـەکانی بـە دەزی کورد بـەت و ویژدانی عـەزیـەتی داوە بـە ئـەو پرسـە و خـوونی ئـەوەی کـە هـەموو بـەرهـەمـەکانی بکـەنـە کوردی و خـەی هـەر لـە منداڵـیـەوە شاهیدی ئـەو هـەموو زوڵـم و چـەوسانـەوە و کوشتارگـە و سـەرکوتکردن و تـەکشکانـەی شـکـش و راپـڕیـنـەکـانی کـورد و کاولکاریـەکـانی کوردسـتان بـوو لـە تورکیا، ئایا دەزگـەی ئاوها نـەدەکرا وای لـە بکات جارێ لـە جاران لـە پـەناو ئـەو دەزگـەدا هـەڵـبـەت و لـە هـەنـدەران بژی و قوربانی بـە ژیانی تورکیـا بـدات و وەک سـەلیم بـەرکـات وەڵـات بـەجـێ بهـێـڵـێ و لـەوێ بـە ئازادانـە دەی خـەی هـەڵـەژێ و ویژدانی خـەی ئاسودە بکات؟! ئایا ئـەو هـەموو داستانـە پـڕ ئـێش و ئزار و چارەنوسسازانـەی بـەسـەر کورددا نـەدەکرا بیکاتـە بـەرهـەمـێک و وەک چـەن لـە پـەناوی ئادیـۆلـۆجیاکـەیدا رایکرد و دەستبـەردای تورکیا بوو، ئاوهاش لـە پـەناوی میـللـەتـەکـەیدا دەستبـەردای تورکیا بوایـە گـەر بـە ماوەیـەکیش بـەت؟

دیدی یونیـڤـەرسـاڵـی بـە مافـەکانی مـرۆڤ و هاوڵـاتی بوون بـەشـێکی تـرە لـە جیهانبینی سیاسی یـەشار کـەمال بـە تایبـەت کاتـێک دەڵـێت "من تـەنها دەمـەوێ کورد لـە تورکیا مافـە کانی هاوڵـاتیی بوونی جیهانی هـەبـەت وەک مـافی زمـان و فـەرهـەنگی." گـەر دەورانـی پـێش بیرسـتروکای گـەرباتچـۆف و دونیای سـۆشیالیستی مـسـۆگـەری نـەتـەوایـەتی کـەکردبـەتـەوە لـە کار و بـەرهـەم و هـەڵـویستی یـەشار کـەمال ئـەوا لـە دوای دەرکـەوتنی دونیای دیموکراسی رۆژئاواوە دیدی یونیـڤـەرسـاڵـی کـە مافی هاوڵـاتی بوون لـە زمان و کـەلـتور و ئایندا دەبینـەتـەوە زاڵ دەبـێ بـەسـەر بیری یـەشار کـەمالدا و مـسـۆگـەری نـەتـەوەیی جـگـەیـەکی گرنگی نابـێ لـە گوتار و بـەرهـەمـەکانیـدا. دیـدی یونیـڤـەرسـاڵـی لـە قوتابخـانـەی لیـبـرال دیموکراسی رۆژئاوە سـەری دەرهـێناوە کـە لـە بنـەڕەتدا کـەکردنـەوە و نـەهـێشتنی هـەر ماکـێکی نـەتـەوایـەتی و میـللـی چونکـە رۆژئاوا بـەخـەی بـە دەسـت جـێـنـدان کـەشـێـیـی نـەتـەوە و میـللـەتـە ژێردەسـتـەکانی خـۆیـەوە دەنـاڕەنـێ و سیسـتـەمـە سـەرمایـەداریـەکـەی ئـەوەی لـە دەخـوازێ کـە هـەر چـەمکـێک گـەر بـەتـە سـەر ڕێی گـۆشـکردنی ئـەوا دەبـێ کـار بکـرێتـەوە لـە ژیر هـەر ناوەک و مانایـەک و بزاوتـێکدابـەت. ئـەو هـەڵـویسـتی یـەشار کـەمال وەک هـەر هـەڵـویسـتـێکی تـری ڕۆشـنـبیرانی دنیـای تـورکـە کـە کوردبوون لـە پـەراوێزدا دەبینن نـەک لـە سـەردەری هـەواڵی سیاسی و

فکری خۆیاندا وەک چۆن لە ڕەمانەکانی ئەرهان پامەک و ئەشفەقدا دەبینین. دیارە خوێنەری کورد زۆر خۆشحاڵن کە ئەو نوسەرانە ناوی کورد دەهێنن بەڵام ناوهێنانی کورد لای ئەوان لە عەقڵیەتێکی پەروازخراویدایە کە ئەو کەمینە نەتەوەییانەی لە تورکیادا دەژین دەبە لە پەراوێزێکی ماقووڵدا جێگەیان بە بکرێتەوە نەک ئەوەی کە کاراکتەرێکی سەرەکی وەک بن و دەوری ئەوانیان هەبە لە ژیانی سیاسی دەوڵەتدا بە ناسنامەی میللی خۆیانەوە. گەر کەسێک پامەک و شەفەق بخوێنێتەوە بە وردی دەزانێ کورد لە کوێی ئەو عەقڵیەتانەدا وەستاوە. دیارە ڕەمانوسی تر هەن لە نەتەوەکانی عەرەب و فارس کە هەمان دیدیان هەیە بەڵام من لێرەدا تەنها ئاماژە بەم دوو نوسەرە تورکە دەدەم.

یەشار کەمال وەک سیاسیەک ئاگای لە خشپەی مار و مێرووی ئەو ولاتە هەبووە بەڵام کە بەدەنگ بووە بەرامبەر بە هەموو ئەو ناعەدالەتی و چەوسانەوە میللی و کوشتارگایانەی دەوڵەتی تورکیا دژ بە کورد ئەوە پرسیارێیە کە دەبە بکرێ و هیچ بیانوێکیش نیە ئەم حوکمە بەتاڵ بکاتەوە. مەسەلەی ژیانی شەخسی خۆی و چەپ بوونی و ناجەسارەتیەکەی ئەو بە دەنگی و بە هەڵوەستەیان پێ بەخشی کە حەفتاودوو ساڵی کیشا تا بێتە گۆ لەسەر کورد ئەویش بە وتارێک کە زۆرتر گوزارشت بووڵە بارە مرۆڤدۆستیەکەی، مافی مرۆڤ و فەرهەنگی و دیموکراسیەکەی نەک بارە سیاسیەکەی. تەنانەت زۆربەی بەرهەمکانی بە تایبەت حەمدەک کە بە ناوبانگترینیانە باس لە کەشێکی چینایەتی دەکات لە دەورانی فیئودالیدا و دوورونزیک پێیوەندی بە کورد و دەزگەیەوە نیە هەرچەندە ڕووداوکان لە ناوجەیەکی کوردنشین ڕووبدەن.

دەموە لێرەدا ئەوە بەمەوە کە لێرەدا مەبەستی من ئەوە نیە بەم دەبوو یەشار کەمال وای بکردایە و وای نەکردایە، بەڵکو من دڵنیم گەر ئەو ئیدیعایانەی دەکرێ گوایە هەموو ژیان و بەرهەمکانی بە کورد و دەزی کورد تەرخان کردبێ ئەوا وامان لێدەکات ئەو پرسیار و باسانە بوروژین کە لەم نوسینەدا ئاماژەی پێدەکەین.

یەشار کەمالی کورد زوبان یان تورک زوبان

" بە ڕەچەڵەک کوردم، بەڵام من نوسەرێکی تورکم." (س۳). ئەمە قسەی یەشار کەمال خۆیەتی. کاتێکیش نوسەرێکی تورک دەبی ئەوا دەبە لە زمانەکەدا ئەجگار شارەزابی و یەشار کەمال لە زمانی تورکیدا هەندە شارەزایە فەرهەنگێکی بەناوەوە کراوە بە ناوی فەرهەنگی تورکی یەشار کەمال. هیچ نەنگیەک لەوەدا نیە کە یەشار کەمال بە زمانی تورکی نوسیویەتی بەڵام ئەو زمانی تورکی بەکارنەهێناوە چ "ئاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ وەک ئامرازێك بۆ گۆیاندنی بڕین و

تراژیدیاکانی گەلی کورد و چەوساوەکانی تورکیا." بەڵکو ئەو کە بە زمانی تورکی نوسیوەتی لەبەر ئەو دەستوریە کە لە تورکیادا هەیە و تەنها زمان زمانی تورکیە. گەر مەسەلەکە بریتی بە لە گەیاندنی ئەش و ئازارەکانی کورد بە تورکیا و جیهان ئەوا لە راستیدا هیچ یەکێک لە بەرهەمەکانی یەشار کەمال تایبەت نین بە کورد و دەزگەی، بەڵکو ڕەمانەکانی ئەو بە شێوەیەکی هەندێ ئەدەبی و تورکی نوسراون هەر مرۆڤێکی تورک دەتوانێ بیخوێنێتەوە بە ئەوەی بزانێ ئەم ڕەمانە تایبەت بەو و ولاتەکەی ئەو نیە. گریمان "بەن و بەرامەی کوردی و کوردەواری لە بەشی زۆری ڕەمان و چیرۆک و ئیپۆرتاژ و وتارەکانی یەشار کەمالدا هەیە" (١) دا هەیە بەڵام هیچ بەن و بەرامەیەک نابینی دەربارەی دەزی کورد. دەز واتە قەزیە، پرسی کورد، گەر هەبوایە ئەوا یەشار کەمال نەدەبووە جێگەی ستایش و ریزی بە پایانی خوێندرەی زۆری تورک بەتایبەت کەسانی سیاسی و دەوڵەتمەداری تورکیا، وەک ئەحمەد داودئۆغڵۆ کە ئەو دەم سەرۆک وەزیرانی حکومەتە ئیخوانیەکەی ئەردۆغان بوو کاتێک یەشار کەمال کەچی دوایی کرد. ئەم ڕۆز و ستایشە لەوەوێیە کە یەشار کەمال بە ڕەسمی و لە مینبەری جیهانیەوە دەڵێ من نوسەرێکی تورکم و هەموو ژیانی خەم تەرخان کردووە بە زمان و فەرهەنگی تورکی. گەر یەشار کەمال لەمە زیاتر بوایە واتە بەرهەمەکانی ئیش و ئازاری کورد و دەزگەی بیان بکردایە ئەوا یەشار کەمال تەمەنی نەدەگەیشتە نەوەت و دوو ساڵ یاخود دەبوو تورکیای بەجێهێشتایە بە هەتایە وەک چۆن بەسەر سەلیم بەرکاتدا هات. من لێرەدا لە یەشار کەمال کەم ناکەمەوە وەک نوسەرێکی تورکی بە توانای ئەدەب، بەڵکو من وەک کەسێکی کورد و بەرهەمەکانی دەربارەی کورد و دەزگەی بەت ڕەت دەکەمەوە لەسەر بنەمای ئەو ڕاستیە بابەتیانەی ئاماژەیان پێدەکەم، چونکە:
یەشار کەمال خەدی خەی شاهیدی مەرگەسات و کارەساتەکانی میللەتەکەی خەیەتی بگرێ ئەو لەو دونیایەدا ئیشی کردووە، ڕۆژنامەنووس بووە، کە تەنانەت وەک هەواڵێش ڕۆژانە هاتۆتە بەردەمی کە لە بەشی باشوری وڵات چی گوزەراوە. تەنانەت یەشار کەمال هەندی لەو کەسانەی دیتووە کە بوونەتە قوربانی دەستی سەرباز و سوپا فاشیەکەی تورکیا. ئەو چیرۆکانەی دوای چەندان ساڵی ویژدانی ئەو تورکە سەربازانەی هەژاند کە ئەنجامیانداوە و بە ئاشکرا و دوور لەهەر ترس و عاقیبەتێک کە حکومەتی تورکیا بەسەریاندا بهێنێ، هاتن و دە و ویژدانی خەیان خاڵی کردەوە لەو تاوانانەی ئەنجامیانداوە لە مەڕووی خەیاندا. یانیزی سەربازی دەرینی تورک و چالاکوانی سیاسی کە ئیستە لە یەنان پەنابەرە و تەنها لەسەر ئەوە ڕاونرا کە دەردە دەی خەی خاڵی کردەوە و ویژدانی ئازاری دابوو بە درۆزایی ئەو چەند ساڵەی سەرباز

بوون چۆن دەشت و لادێ کوردیەکانیان سوتاندووە و دێهاتیەکانیان چۆن کوشتوون و بڕووبوومەکانیان چۆن سوتاندوون. ئەو سەربازە ئەستە کە لە دەرەوەی تورکیاش دژی یەکبینە هەڵوێستی کوشتن و گرتنی لەسەر لەلایەن خەڵک و حکومەتی تورکیاوە، بەڵام ئەو پێی وایە کە ئەوی کردویەتی راستە و لە پێناو حەق و ئازادی و مافخوراواندا قسەی هەبووە. دژی کورد و کوشتارگەی کوردان و بە قەڵەبرووت کردنی ناوچەی کوردان ویژدانی چۆندان تورکی ئاسایی و قەڵەم بەدەست و نوسەر و ڕۆشنبیری تورکی هەژاند بەوەی هەڵوێستی ئاشکرا و نوسین و قسەی ڕاستەوخۆیان لەسەر گوت بەڵام یەشار کەمال لە هیچ بەرهەمێکیدا نە هیچی گوت و نە هیچی نوسی.

ئایا بە نەیکردووە ئەو وەڵامەکەی لای هەر کەسێکە گەر بڵێتوو دوور لە هەستی سەزداری بە یەشار کەمال، بابەتیانە ڕەخنەی لە بگرە بەوەی یان کەسێکی چاونەترس یا ئازا نەبووە یاخود مەسەلەی نەتەوەیی و ناسنامەی کوردبوونی وەک نەتەوەیەکی جیاواز بە گرنگ نەبووە. ڕەمانە بە ناوبانگەکانی حەمەدێک و تۆنەکە هەردوو باس لە ململانێی چینایەتی بۆتایبەت لە پەراوێزی قەناغی فیئودالی تورکیادا دەکەن بە ئەوەی ناسنامەی ڕەگەزی خەڵکەکەی ئەو شوێنانە بەیان بکات. بە کوردی کردنی یەشار کەمال و گەینی لە نوسەرێکی تورکەوە بە نوسەرێکی کورد هەڵەیەکی گەورەیە و دەبی خەمانی لە لابدەین. با یەشار کەمال وەک خۆی بناسین. وەک خۆی دەڵێ من نوسەریکی تورکم. ئەگەر مەسەلەکە کورد بوون بە بۆ ڕادەیەی پڕژەی گەلانەوەی زمانی کوردی بە یەشار کەمال بدرێت لە ڕەگەی وەرگەڕانی هەموو بەرهەمەکانیەوە، ئەوا ئەفزەلیەت دەبوو بە سلێمان بەرکات بێت. ئەو زەربەی بەرهەمەکانی ڕاستەوخۆ لەسەر کورد و دژەکەیەتی؛ زمانی دایکی خۆی نازانێ بەڵام بە عەرەبی توانیویەتی مژوو و خەم و ئازار و ئێش و پرسی کورد گوزارشت لە بکات. کوردانی باشور لە عەراقدا دژین و زمانی عیرەبی یەکەم زمانە و سلێمان بەرکاتیش بە عەرەبی دەنوسە و لە تەمەنی پێنجا ساڵیەوە لە سوید دژی. بەڵام، کە بەڵای سلێمان بەرکاتدا نەهاتوون ئەوا ئاریشەیەکی تری هزر و ئەزمونی ڕۆشنبیری ئەمەیە کە ئەوەندەی سەزدارانە و باوخوازیانە دەچی بە شتەکان ئەوەندە بەرەو ڕاستیەکان هەنگاو نانێت.

خەباتی نەبە و یەشار کەمال

خەباتی نەبە بە هیچ کلۆجێک پەوەر نیە بە ئەدەبی باش و نوسەری گەورە و پەسەم وابە ئەم بابەتە وەک ئەلف و بە وایە هەر قەڵەم بەدەست و چاودێرکیش دەزانی ئەو ڕاستیە دەزانە کە نەبە هەندە

پـــوەری خۆی هـیـچ کـەم یـــا زۆر پـێـوەنـــدی بـە بـەهـــێزی و لاوازی بـەرهـەمی ئـەدەبـیـەوە نـیـە. من هـەوێستی ئـەو نوسـەر و ئـەدیب و کـەسانە بـەرزدەنرخـێنـــم کـە رۆخنە لـە خـەســاتی نـابـە دەگـــەرن بـۆتـــایـبـەتی ئـەو کـەسانەی وەرگرتنی ئـەو خـەباتـیان رەتکردۆتـەوە، وەک ژان پـۆل سارتـەر سـاڵی ١٩٦٤ و شـەشگـەڵ و سیاسـەتمـەداری ڤـێتـنـامی لـی دوک ثـۆ سـاڵی ١٩٧٤. خـەباتی نوبـە خـەبـاتـێکی سـەر بـە جیهانبینی ئیـرەسـەنتریکـە کـە پـڕە لـە ناکـۆکی و ناعـەدالـەتی و گـەندەڵی. گـەندەڵی لـەڕادا بـە مانای ناشایسـتـەیی و دوو ڕوویـی بـەکـاردەهـێنم. بـەڕام، لـەگـەڵ ئـەوەشـدا مـەیـلـێکی سـەرنج ڕاکـێش هـەیـە لـەو کـەسـە و لـە بـەرهـەمـی هـەڵـدەبژێـردرێ جا جـێگـەی ڕۆخنـەمان بیت یان نا، دروست بیت یان نادروست، جوان یان انشیرین، مـەعقول یا نامـەعقوڵ بـێت. بـە نموونـە، کاتـێک نـابـە دەدرێ بـە باراک ئـۆباما ئـەو مـەیـلـە سـیـرەی تیدایـە کـە ڕەشپـێستـێک ببـێت بـە سـەرۆکی ڕاسیستـرین وڵـات لـە جیهاندا کـە ڕاسیستـێکـەی لـەسـەر مـرۆڤی ڕەش پیست بونیاد نابوو. کاتـێک ئـەرهان پامـک نـابـی پیـدەڵـێ هـەر لـەبـەر خـــاتـری یـەک بـەرهـەم نـیـە بـەڵـکـــو لـەبـەرئـەوەیـە کـە ئـەو بـە ڕاشکاوای و چاونـەترسیـەوە قسـەی کـردووە لـەسـەر کـێشـە سیاسیـەکانی ناو تورکیا لـەوانـە کـێشـەی کـەمینـەکان. هـەوێستی ئـەرهان پامـک لـەسـەر جینـۆسایدی ئـەرمـەن و کوشتارگـەی کوردەکان دوو شتی گرنگ و سـەرنج ڕاکـێشن بـە ڕای جیهانی کـە لـە وڵاتـێکی وەک تورکیادا و هاوڵاتیـەکی تورک بـە وشـەکانی لـە بنی هـەمانـەکـە بدات لـە کاتـێکدا یـەشار کـەمال کـە خـەی کـــوەی پرســـەکـەیـە هیـــچ نـەڵـێ و نـەنوســـێ لـەو بـــارەیـەوە. لـە بـەرامبـەردا یـەشار کـەمال نوسـەرێکـە پـەنجـەی بـە هیچ حـەرامکراوێکی ئـەو وڵاتـە نـابردووە لـە کاتـێکدا یـەشار کـەمال هـەموو ڕەگـەزەکانی ئـەو بـەهـێزی و هـەرشـەی تـێدا بووە کـە دەیتوانی پـێلاماری حـەرامکراوەکانی بدات نـێک هـەر لـەسـەر کورد بـەڵـکو کـەمینـەکانی ڕەگـەزی و ئـایـنیـەکانی تریش. ئـەگـەر یـەشار کـەمال یـەک ڕۆمان گـەر بـە نهـێنیش بوایـە لـەسـەر کورد هـەبوایـە ئـەوا مـەزووییـەکی ئـەجگار پـڕ سـەرەوەری لـە ناو کورد و میللـەتانی تردا تـەمار دەکرد. بـە کوردی کردنی یـەشار کـەمال، نیشـانـەی پرسـیاری گـەورەی لـەسـەر دروست دەبـە لـەهـەر کـونجـێکی ئـەم دونیایـەدا وەک چـۆن دروست بووە لـە لای من و چـەندانی تریش.
جـەگـە و ڕەگـەی یـەشار کـەمال گونجاوتر و بـەهـێتر بوو لـە پامـک گـەر بهاتبایـە ئـەو بابـەتـە گـەورە و لـە مـەزینـەی کوردی بـە ڕاستـەوخـۆ لـە ڕۆمانـەکانیـدا ڕەنگـی بـدایـەتـەوە. کـورد و دەزگـەی و مـەزووە پـڕ جـەسارەتی و خـۆناویـەکـی یـەکـەک بوو لـە شتـە گرنگ و سـەرنج ڕاکـێشانـەی کـە دەیتوانی نـێک هـەر نـابـی سوڵـد و دەزگای نـابـی نـەرویجی بـەڵـکو نـابـی هـەموو دنیـا نـازادیخوازی کورد و جیهان وەربگـرێ. من نـاڵـێم گـەر ئـەمـی بکردایـە لـە سـەدا سـەد نـابـی وەردەگرت و وەرنـەگرتنی نـابـە

هیچ لە بایەخی ئەو کەم ناکاتەوە بەڵام وەک گوتم شتێکی حەرامکراو نابینم یەشار کەمال دەستی لیدابێ تاکو لە لیستی پاڕاوراوەوە بێ ناوی هەڵبژێردراو بچێ. بۆیە من باوەڕم وایە کە وەرنەگرتنی خەڵاتی نوبێ بە یەشار کەمال کەمتر پەیوەندی بە رەچەڵەک کوردبوونی یەشار کەمالەوە هەیە، بەڵکو پەیوەندی بەو شەمەندەفەرەی ژیان و بەرهەمهێنانەوە هەیە. کاتێک رێخنەگری تورک سدیق ئاکبایر بەرواوردێک لە نیوان یەشار کەمال و ئەرهان پامەکدا دەکات و هیچ ئاماژەیەک بە کوردبوونی یەشار کەمال نادات لەبەر ئەوەیە کە یەشار کەمال نوسەرێکی کورد نیە. ئەمە غەدر لە یەشار کەمال و خەشمان دەکەین گەر بڵێین یەشار کەمال بکەین بە کورد و نوسەرێکی کورد کە هەموومبەرهەمکانی بۆن و بەرامەی وەاتی کوردەواری لی بێت.
بۆیە، سەرباری بە توانایی نوسینی وێژەیی، نوسینەکانی یەشار تەقینەوەی قەزیەیەکی گەورەی تێدا نیە و بگرە دەلەم گەر یەکێک لە بەرهەمەکانی گەر رێندگانەوەی ئەو کوشتارگە و کارەساتنەی کورد بوایە ئەوا گەر نەبێی وەک خەڵاتە نەرویجیەکە پێ نەدرایە ئەوا نەبێی نەوە میللەتەکەی خۆی و تەواوی ئازادیخوازانی جیهانی وەردەگرت. ئەو بابەتانەی لە بەرهەمەکانی یەشار کەمالدا هەیە بابەتی گشگیری زۆربەی کەمگەکانن. بەرامبەرکێی چینایەتی و مەسەلەی بە دادی کەمایەتی ئەو هەکشە و گرفتکاندا و رێژانەش دووبارە دەبنەوە و بگرە رەورەوەی ژیان دەبنە ڕیوە. رەمانی حەمەدێک، گەر سەبارەت بە کورد بوایە و بۆن و بەرامەی کوردەواری لەبهاتایە ئەوا لە تورکیا توشی تەنگ و چەلەمە دەبوو، یا قەدەغە دەکرا یاخود هەرگیز لە تورکیا نەدەکرا بە فلیم. یاساغ کردنی فلیمی "رەگا"ی یەماس گونەی بەناگەیەکە کە حەمەدێک باس لە کورد و کەمەگەی کوردەواری ناکات هەرچەندە باس لە جوگرافیایەک بکات کە دەکەوێتە ناوچە کوردیەکانی تورکیاوە.

ئایا ئەمە حاشامان لە یەشار کەمال کردووە؟

ئەمە پەرگرافێکی کاک ناسری حسامیە لەمەڕ کوردبوونی یەشار کەمال کە لە والی فەیسبوکەکەی خۆیدا دایگرتووە: (ئەرانییەکان کتێبی نزیکەی هەزار نووسەریان لە ١٢٠٠ ساڵ لەوەپێشەوە بە میرات بە ماوەتەوە، بەوەشەوە کەسیان پێ زیادی نییە و نووسەری کتێبە عەرەبییەکانی "طب" و قانون" و سەدان کتێبی عەرەبیی دیکە بە هی خۆیان دەزانن. تورکەکان "مەڤلانا جەلالەتتین"ی کە ناوەکەشی بە تەواوی نازانن و لە یەک دەڤە شیعری ناگەن، بە هی خۆیان دەزانن. ئەمەی هەژاری بە کتێبی بە نووسەری بە دەوڵەت کە کۆنترین کتێبمان هی سەسەد ساڵ لەوەپێش و خەمان پێ کۆنترین و دەوڵەمەندترین

نەتەوەی جیهانە، یاشار کەمالمان لە زیادە و هەشتا نەنۆزراوە حاشای لێدەکەین…) وەک زانیاری تاکو ئێستا هیچ دەنگێک بەو رادەیە لە ناو کورددا پەیدا نەبووە کە یەشار کەمالیان پێ زیاد بێ یاخود حاشای لێ بکەن. ڕەخنەی ئەوەی تاکو چەند بەرهەمەکانی لەسەر کورد و کێشەکەی بووە ئەوا دەنگێکە دەبێ نەک هەموو کوردێک بەڵکو هەر ئازایخوازێک بەرزی بکاتەوە و بپرسێت: نوسەرێک کە بە ڕەچەڵەک کوردە و هەر لەو تەمەنەی خەی تێیدا ژیاوە چەندان کوشتارگە و کارەسات بەسەر خەڵکەکەیدا هاتووە و ناسنامەی نەتەوەیی و فەرهەنگی و کەلتوری میللەتەکەی یەکبینە لە ژێر سێنەوەدا بووە، بۆچی هیچ نوسینێک یاخود بەرهەمێکی لەسەریان نەنوسیوە. فەیلەسوفی ئەلمانی تیودەر ئادەرنۆ (١٩٠٣-١٩٦٩) لە بارەی ئاتەشگەی ئاشڤیتز کە جووەکانی تێدا دەسوتێنرا بە زویندوویی و مردوویی دەڵێت: "نوسینی هەنراوە دوای ئاشڤیتز باربەریەتە." واتە کاتێک ئەو ڕووداوە ڕوودەدات یاخود کاتێک باس لەو ڕووداوە دەکرێت دەبێ خام بوەستێ.
گرنگ ئەوە نیە نوسەرێک بە ڕەچەڵەک سەر بە چ نەتەوەیەک گرنگ ئەوەیە چی بە نەتەوەکەی خەی کردووە بە نوسین. سەزداری نەتەوەیی بەو شێوەیەی بە یەشار کەمال دەردەبڕێت ئەجگار نابینایانەیە چونکە مێژوو سەلماندوویەتی کە نابینایی لە کۆدایە. بە کورد چی ئەحمەد شەوقی کورد بووبێ؛ سەلاحەدینی ئەیوبی کورد بووبێ؛ ئیبن خەلەکان کورد بووبێ؛ بە ڕەشپێستەکی ئەمریکی چی باراک ئۆباما دەبێتە سەرەکی ئەمریکا کە جگە لە ئارایشپیدان بە دیمەکراسی ئەمریکایی هیچی تر نەبوو چونکە هیچ شتەکی نەگەی لە سیستەمی ڕەگەزپەرستی ئەمریکادا؛ و… چەندان نموونەی تری لەو جۆرە هیچ لە مەسەلەی ڕەچەڵەک ناگەی. پەنابردنە بەر چەمکی ڕەچەڵەک بوون ئیشی میللەتانی لاواز و خەفەکراوە. ڕەچەڵەک بوون لە دەروەی ئیرادەی ئەو کەسەدایە و ئەوەی لە نەو دەستی ئیرادەی کەسەکەدایە ئێستا و داهاتووەکەیەتی. ئیرادەی یەشار کەمال لە هەڵبژاردنی خەیاتی بەوەی بە تورکی بنوسێ و خەی بە نوسەرەکی تورکی لە قەڵەم بدات و هەموو ژیانی خەیشی بە خزمەتکردنی زمان و فەرهەنگی تەرخان بکات.

سەلیم بەرەکات لە بەرامبەر یەشار کەمالدا

لە یەک چوون و لە یەک نەچوونەکانی یەشار کەمال و سەلیم بەرەکات لە دوو شتدایە. هەردووکیان بە ڕەجەلەک کوردن بەڵام ناتوانن بە زمانی دایکی خەیان بنوسن؛ هەروەها هەوردوکیان لەو زمانە غەیرە دایکیانەی خەیان کە پێی دەنوسن ئاستی فەرهەنگی وشە و نوسینیان ئەجگار بەرزە؛ گەر یەشار کەمال فەرهەنگی تورکی یەشار کەمالی بە ناوەوە کرابێ ئەوا سەلیم بەرەکات بە یەکەک لەو نوسەر و شاعیرانە

داندنرت کە داهنانیان کردووە لە مژووی زمانی عەرەبیدا. لە یەک شتدا بە هیچ شێوەیەک لە یەک ناچن ئەویە کە سلیم بەرەکات زەربەی بەرهەمکانی دەربارەی کورد و دەزی کورد. سلیم بەرەکات دەلە "لەوانەبوو خەم فەری کوردی بکەم و بنوسم بەناو چندە خەم فیربکردایە هەرگیز وەک عەرەبیەکە نەمدەتوانی گوزارشت لە ناسنامە و تایبەتمەندەتی کەسەتی کوردبوونی خەم بکەم." (س۷)
سلیم بەرەکات (ساەی ۱۹۵۱) لە دایک بووە و کوردەکی رۆژئاوای کوردستانە ئەو ولاتەی پەی دەلەن سوریا، لە هەمان زمان و هەمان چارنوس و هەمان میللەتەوە هاتووە کە پەی دەلەن کورد، سلیم بەرەکات ئەم بە عەرەبی دنوسە بەناو بە عەق و ویژدانەکی کوردانەوە بە کوردەکەی خەی و کەمینەکانی تری دراوسەی. سلیم بەرەکات بەدنگی و بە هەوەستی هەنەبژارد بەکو ویژدانی زیندووی چاونەترسیەکی پیدا کە داستانی ئەش و ئازارەکانی خەکەکەی خەی بنوسەتەوە و هەنگاو بە هەنگاو لەگەە چارنوسی بەکەسی و نەهامەتیە مرۆیی و پرسە سیاسیەکانیاندا رە بکا و هەر نرکە و ناەیەکیان بکات بە بەرهەمەک.
رمانی "کەنیزکەکانی شەنگال" ساەی ۲۰۱۶ نوسیویەتی کە دەربارەی چند کچەکی کوردانی ئەزیدین کاتەک بە دیلی دەگیرین لە لایەن داعشەوە. تازەیترین رمانی بە ناوی "دەربارەی خانم راحیل ی جوو؟" کە سەربوردەی کەمینە نەتەوەیی و ئاینیەکانی کەمەگەی کوردیە لە سوریا لە دەمانی رژەمی بەعسدا, وەک کەمینەی ئاینی جووە کوردەکان و مەسیحیەکان و کەمینەی نەتەوەیی ئەرمەن. ئەم بەرهەمانەی سلیم بەرەکات راستەوخە باسی ئەو دەەپە خونانە دەکات کە لە مرۆقی کورد و کەمینەکانی تری کە پەکەوە دەژین؛ باسی زەوتکردنی مافی خوندن و نوسین دەکات بە زمانی دایکی غەیرە عەرەب.
ئایا هیچ بەرهەمەکی یەشار کەمال راستەوخە باسی مرۆقی کورد و دەزەکەی دەکات؟ دنیام گەر وابوایە ئەوا بەر نەفرەتی خونەری تورک و دەوەتی تورکیا دەکەوت گەر بە تەواوی لە تورکیا دەربەدەر نەکرایە. دیارە هەرگیز وانەبووە بەیە یەشار کەمال بە هەموو ژیانی پەلامارەک نەدرواوە وەک ئەحمەد قایە، گەچەی پەنەکراوە وەک ئیسماعەل بەشکچی، دەربەدەر نەدەبوو وەک ئەو سەربازە تورکانەی ویژدانیان جوەا و خەیان پە نەگیرا و باسی تاوانەکانی خەیان و دەولەتەکەیان کرد، یاخود جارنوسی وەک موسا عەنتەر دەبوو. یەشار کەمال هەر وەک چەن چ راستەوخە یا ناراستەوخە هیچ بەرهەمەکی بەناەی کورد و دەزەکەیدا نەچوو ئاوهاش بەڵای کەمینە نەتەوەیی وئاینیەکانی تریشدا نەچوو کە بوون و ناسنامەیان لە تورکیادا تا رادەی سینەوە چووە وەک یەنانی و نوستەری و شەرکەس و ئەرمەنی و جوو.

پرسیارێک لەردا دروست دەبێت باشە بۆچی بە سلیم بڕکات ئەو خەم و هەوەی وەرگڕان و سەزداری و ستایشە نیە وەک بە یەشار کەمال هەیە، لە کاتکدا، بەو پەودانگە سەزداریە نەتەویە کوردیە بەت سلیم بڕکات لە پەشترە؟ گەر خەشویستی بە یەشار کەمال کورد بوون بە خە سلیم بڕکاتیش کوردە. گەر بڕهەمکانی یەشار کەمال بەن و بڕامەی کوردەواری لەوبەت خە بڕهەمکانی سلیم بڕکات راستەوخە لەسەر کورد و دەزی کورد و کەمەگە رەنگالیەکیەتی. ئەی بۆچی پڕۆژەی ئاوها بە سلیم بڕکات بڕێ ناخرێت؟ بۆچی ئەو هەست و سەزە نەتەویە بە سلیم بڕکات هەناژرێت؟ ئایا سلیم بڕکاتیش وەک یەشار کەمال نزیک نیە و دەست نایگاتێ؟ ئایا کەس دەتوانێ لە شان و شەوکەتی سلیم بڕکات کەمبکاتەوە گوایە ئەو لە یەشار کەمال کەمتر بەت یان نزمتر بەت؟ بەگومان، ئاستای نوسینی سلیم بڕکات لەهەر سێ ئاستکەیدا وەک وەڕێ، زمان و بابەت لە ئاست یەشار کەمالدایە و بگرە گەر بڵێ سەر مەسەلەی ئیلتیزام بوون بە ناسنامەی کوردبوونی و لە کێ خەم هەبگرتنی کورد و دەزکەی بەت ئەوا سلیم بڕکات زەر باڵاترە لە یەشار کەمال. پرسیارێک کە دروست دەبێ ئەویە: بۆچی ئەوەی بە یەشار کەمال دەکرێ بۆچی بە سلیم بڕکات ناکرێ؟ وەلامی من لە ئارەشە ڕەشنبیری کورددایە کە لەردا دەیخەمە روو لە پەیوەند بەم بابەتەوە.

ئارەشەی ڕەشنبیری کورد لە پەیوەند بەم بابەتەوە

دیارە ئارەشەت ڕەشنبیری کوردی باسکی فراوانتر و دەکرێ لە جگەیکی تر باس و خواسی جدی لەسەر بکرێ بەڵام بە ئەم بابەتە تەنهە ئاماژەم بەم دوو سێ خاڵە دەکەم لەردا. لەگەڵ ئەو هەکارانەی لە بەشی ناسینی یەشار کەمال باسم کردووە، ئاماژە بە هەندێ شتی تر دەدەم کە تەواو ئەساری خەی داناوە لە نەو دونیای ڕەشنبیران و خوێندەوارانی ئەمەدا لە باشور و ڕۆژهەڵات. دەستبردن بە یەشار کەمال و ئەرهان پامەک بەو یاستە گەرم و گوڵەی لە کوردستان هەیە لەو تەوژمە فەرهەنگیە عوسمانیەوە دەت کە تورکیا بە دواوەیەتی. تورکیا و سوریا دوو وەاتن وەک ناو و شوێنگی جوگرافییان بەڵام تورکیا قوتبەکە بەخەی کە پاوانخوازیە سیاسی و سەربازیەکانی و دەرکەوتە ئابوریەکەی لە ناوجەکە و جیهاندا ئەویان پێ بەخشیوە هەر بە تەنهە وەاتێک نەبە وەک سوریا. پاوانخوازی و سیاسی و ئابوری لە ناوچەی بەکان و وەاتانی عەربی و ڕۆژهەاتی ناوین بە گشتی و کوردستان بە تایبەتی، پەلهاویشتنیەکی فروانی فەرهەنگی و کەلتوری و هونەری بەدوای خەیدا هیناوە. وەات نیە لەو ناوچانەی ئاماژەم پێدان بەر قۆشانی زنجیرە

تەمسیلی تورکیەکان نەکەوتبە. ناوەندی ڕۆشنبیری نیە بە نوسین و ڕۆمانوسە زمان تورکەکان مەست نەکرابن. کاریگەریەکی بە رادەیەکە هەر ئەوەندەی، بە نموونە ئەرهان پامەک، لە نوسینی ڕۆمانێک دەبێتەوە هەشتا خامەکی دەستی دانەناوە وەردەگەڕێتە سەر زمانی کوردی. کتیبخانەکانی کوردستان پڕن لە هەواسینی وێی پامەک. کەم خوێنەری کورد هەیە ڕۆمانێکی پامەکی نەخوێندبێتەوە. یەشار کەمال لە مێژە ئەو بایەخەی پی دەدرێ و تازەترینیان ئەم پرۆژەی بە کوردی کردنی زمانی یەشار کەمالیە. ئەم بایەخادانە بە بەرهەمی تورکی لەو پاوانخوازی و پڵهاویشتنەی تورکیاوەیە ئاگەرنا ڕۆمانەکانی سەلیم بەرەکات بە ئەو بایەخەی نیە لە کاتێکدا وەک وتم بە هەموو ماناکان و پوودانگەکانی ئەم لە پێشتر یەشار کەمالەوەیە گەر مەسەلەکە کوردبوون و سەزی کوردبوون بێ.
ئەو بە بایەخیەی سوریا وەک وەاتێک لە ناوجەکەدا هەیەتی کە بەهەموو شتێک لە کەوتووە، بایەخ نەدان بە سلیم بەرەکات لەوەوە سەرچاوە دەگرێ نەک گوایە بەهەزی بەرهەمی تورکی و لاوازی ئەوانی دی. بەیە لەرەدا ئەو هەستە نەتەوەییە کوردیە بە نابینا دەبینم کە بایەخ بە یەشار کەمال دەدات گوایە کوردە و نەیتوانیوە بە کوردی بنوسێ بەڵام سلیم بەرەکات یاخو وردتر بڵێم سلم بەرەکاتکان وەک دەکرێن لە کاتێکدا دەست ڕاگەیشتن پێیان زۆر ئاسان ترە لە یەشار کەمال و ئەرهان پامەک. دەنیان گەر ئەو دەعوەتنامەیەی بە یەشار کەمال کرا لە ئاستێکی بەرز کە بیتە کوردستانی باشوور گەر بە سلیم بەرەکات بکرایە ئەوا لەسەر ئەژنۆ دەهاتە کوردستان. بەڵام چونکە ئارەزۆ ڕۆشنبیریەکە لە هەمان ئارەزۆی سیاسیەکەی وەاتەوە سەرچاوەی گرتووە بۆیە دەبینین سلیم بەرەکات و سلیم بەرەکاتکان وەلا دەنرێن و کتێبەکانیان بەو شەوق و زەوقەوە سەیر ناکرێت و بایەخی پێ نادرێت.

نووسینی: ئیدریس مستەفا
ڕۆژمێ ی ٢٠٢٢

سەرچاوەکان

س١:
https://apnews.com/article/28b918d892014bf68e41d8a6bf56d766
One of Turkey’s best-known novelists, Yasar Kemal, dies

س٢:
بەکر شوانی لەسەر یەشار کەمال

س٣:
Taylor & Francis Group (2004). “KEMAL, Yashar”. In Elizabeth Sleeman (ed.). International Who’s Who of Authors and Writers. .Routledge. p. 290

س٤:
https://www.hawaii.edu/powerkills/SOD.CHAP5.HTM
Statistics of Democide

س٥:
McDowall, David (2007). A Modern History of the Kurds. London: .Tauris & Co

س٦:
(baran-4.pdf23.pdf (ideafoundation.co یەشار کەمال لە سوێتانی فیلدا.. ئازاد ئەحمەد عەلی

س٧:
https://daraj.com/35011/ سليم بركات حولت اللغة العربية الى هوية كردية

س٨:
https://www.thoughtco.com/what-is-historical-context-185706

س٩:
https://alarab.co.uk/%D9%8A%D8%B4%D8%A7%D8%B1-%D9%83%D9%85%D8%A7%D9%84-%D8%B1%D8%A7%D9%88%D9%8A-%D8%AB%D9%88%D8%B1%D8%A7%D8%AA-%D8%A7%D9%84%D8%B4%D8%B9%D9%88%D8%A8-%D9%81%D9%8A-%D9%87%D8%B6%D8%A7%D8%A8-%D8%A7%D9%84%D8%A3%D9%86%D8%A7%D8%B6%D9%88%D9%84

س١٠:
https://www.khaktv.net/alldetail.aspx?jimare=15579&type=farhang